Baia Mare

RIVULUS DOMINARUM

690

Vestigii și mărturii istorice medievale

Proiect realizat cu sprijinul Municipiului Baia Mare

MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE MARAMUREȘ

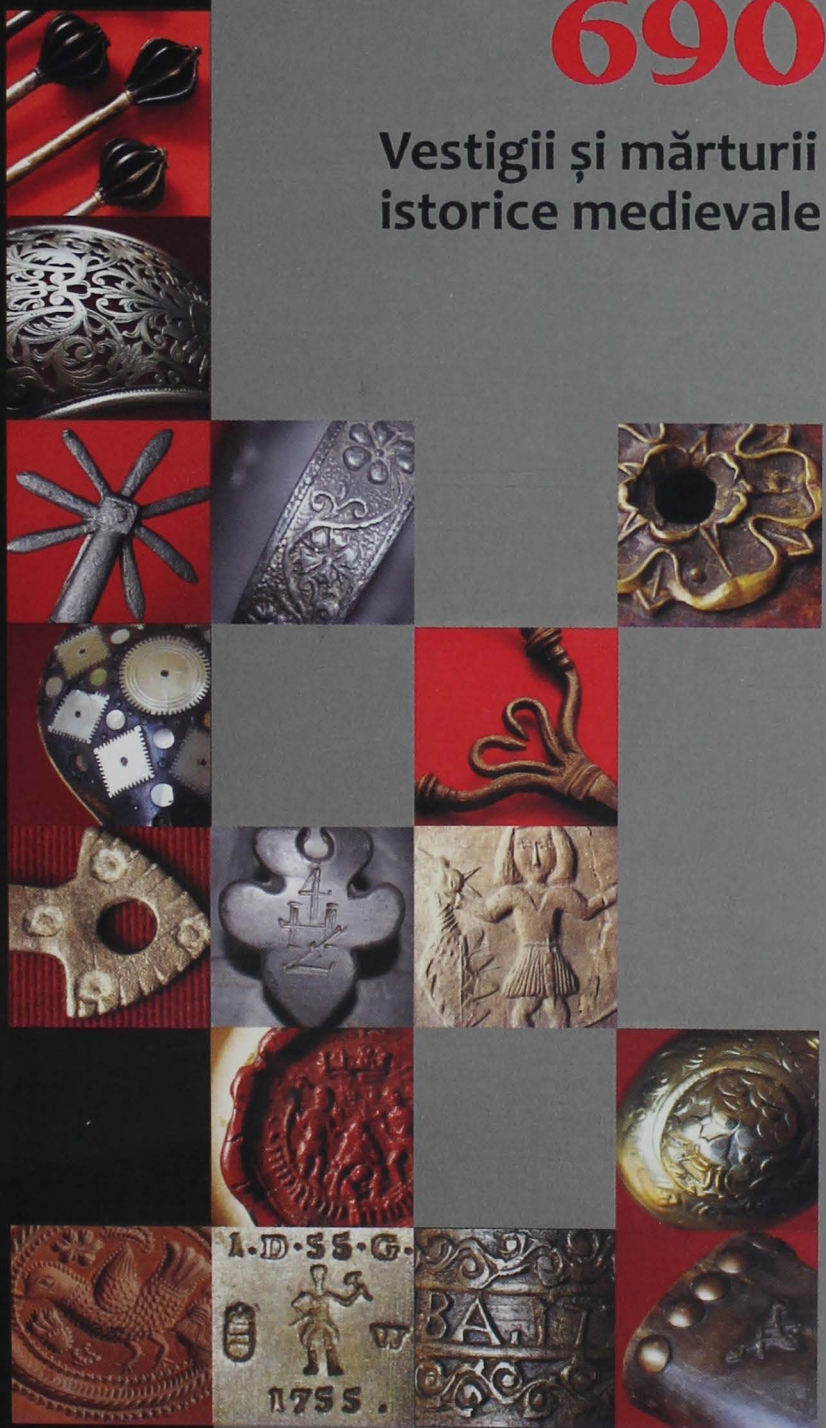

SERIA MUZEUL VIU 4

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș
Seria „Muzeul Viu" 4

RIVULUS DOMINARUM – 690

Vestigii și mărturii istorice medievale

Lucia Pop
Viorel Rusu

EUROTIP
Baia Mare 2019

https://biblioteca-digitala.ro

Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș

MUZEUL VIU 4 SERIA

Coordonator proiect: Oana Lești
Autori texte: Lucia Pop, Viorel Rusu,
Tehnoredactare: Minerva Luca
Fotografii: Zamfir Șomcutean, Minerva Luca
Traducere rezumat: Rodica Mureșan
Coperta: Minerva Luca

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

RIVULUS Dominarum - 690 : vestigii şi mărturii istorice medievale / [ediţie îngrijită de] Lucia Pop, Viorel Rusu. – Baia Mare : Eurotip, 2019. – (Muzeul viu ; 4)
Înaintea titlului: Muzeul Judeţean de Istorie şi Arheologie Maramureş
ISBN 978-606-617-411-4.

I. Pop, Lucia (edit.)
II. Rusu, Viorel (edit.)

902(498.41 Baia Mare)
94(498.41 Baia Mare)

© 2019 Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș

Baia Mare, str. Monetăriei nr.1-3
Tel. 0262 211 924, fax 0262 211 927
E-mail: maramuresmuzeu@gmail.com
www.maramuresmuzeu.ro
www.muzeubaiamare.ro

Editură și tipar: Eurotip Baia Mare
Tel./fax: 0262 211 118

Baia Mare 2019

https://biblioteca-digitala.ro

RIVULUS DOMINARUM-690

Vestigii și mărturii istorice medievale

Această incursiune în istoria oraşului Baia Mare, cu surprinderea unor segmente mai importante din evoluţia comunităţii, îşi propune să construiască o imagine de ansamblu asupra parcursului urmat de acesta, de la stadiul de modestă așezare minieră la statutul de *oraș liber regal,* respectiv din secolul al XIV-lea până în secolul al XIX-lea.

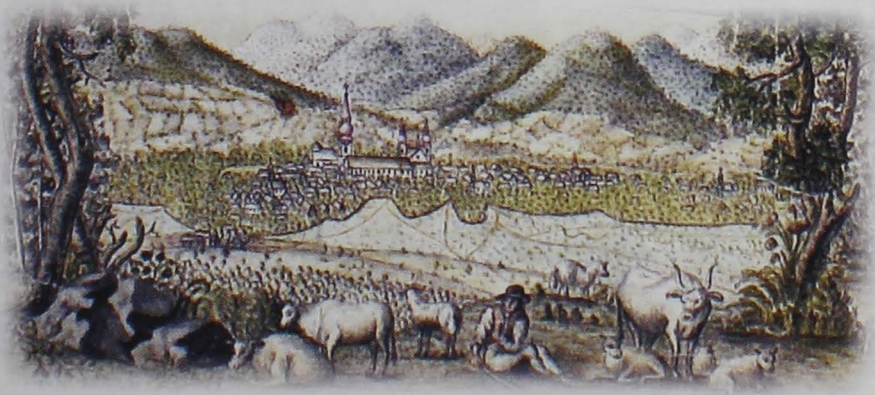

https://biblioteca-digitala.ro

De la așezare la oraș

Poziționat pe malul râului Săsar, în zona depresionară de la poalele Munţilor Gutâi, oraşul Baia Mare s-a format şi s-a dezvoltat dintr-o veche aşezare minieră. Bogăţiile subsolului în zăcăminte cu o mare concentraţie de metal preţios, aur și argint, precum și exploatarea organizată a acestora au determinat configurarea unui oraş în care cea mai mare parte a locuitorilor au practicat sute de ani la rând meşteşugul mineritului. Nivelul de trai al membrilor comunităţii urbane a fost strâns legat de evoluţia mineritului, cunoscând astfel atât prosperitatea, cât şi stagnarea sau regresul economic.

Georgius Agricola, *De re metallica libri XII*, Basel, 1557,
primul tratat despre minerit

Înfiriparea aşezărilor miniere de pe valea râului Săsar era în curs de desfăşurare, probabil, în ultimele decenii ale secolului al XIII-lea iar, în momentul menţionării lor documentare, în prima jumătate a secolului al XIV-lea, comunităţile acestor aşezări erau bine organizate, cu drepturi şi obligaţii economico-sociale şi juridice bine definite.

De altfel, este perioada în care târguri şi oraşe transilvane încep să devină realităţi economice, sociale şi demografice. Oraşul Baia Mare a prins contur în perioada precedentă actelor privilegiale de atestare a existenţei sale, aceste acte consemnând o realitate bine definită în momentul emiterii lor.

https://biblioteca-digitala.ro

Asemenea altor localități, înfiripate în aceeași perioadă sau mai târziu, orașul Baia Mare a avut, de-a lungul timpului, denumiri diferite și anume: *civitas*, *castrum* sau *castellum Rivuli Dominarum*, *Asszonypataka*, *Bánya*, *Nagibánya*, *Nagybánya* sau *Frauenbach*, *Neustadt*, *Welka-Bánya*, denumiri care sunt consemnate în documente scrise, păstrate până în zilele noastre.

Primele privilegii

Informațiile documentare scrise sunt deosebit de importante pentru reconstituirea evoluției unei comunități. Iată cum apreciază istoricul băimărean Schönherr Gyula (1864-1908) mărturiile referitoare la Baia Mare: „Documentele scrise ale orașului nostru, vechile diplome, reprezintă nu numai valori inestimabile pentru cunoașterea trecutului, dar ele sunt nişte relicve istorice veridice care, prin privilegiile regeşti ce au fost acordate oraşului, conţin şi dispoziţii juridice privitoare la viaţa internă a pârgarilor, relevate în pergamente şi hârtii decolorate, cu scrisul specific pentru fiecare epocă, întărite cu semnături şi pecete, faptele personajelor participante în diversele epoci şi prin aceasta, prin conţinutul şi formele lor, ele prezintă posterităţii un tablou reprezentativ despre trecut".

Potrivit acestor vechi documente, putem spune că procesul de urbanizare a micilor aşezări miniere de pe malul Săsarului, a fost, poate, mai accelerat decât în cazul altor aşezări, acesta fiind favorizat, pe de o parte, de aducerea, alături de populaţia băştinaşă, a specialiştilor germani, care erau meşteri pricepuţi în practicarea mineritului şi de

https://biblioteca-digitala.ro

interesul mereu crescând al regalităţii maghiare şi pe de altă parte de poziţionarea geografică favorabilă, la o importantă răscruce de drumuri comerciale.

Chiar din primii săi 100 de ani de existenţă, Baia Mare a fost un important centru economic ai cărui locuitori nu numai că asigurau cele necesare traiului zilnic şi achitării obligaţiilor feudale ci produceau şi un plusprodus considerabil care era destinat schimbului comercial.

Primele măsuri menite să impulsioneze dezvoltarea mineritului în zonă sunt cuprinse în documentul emis de regele Ungariei, Carol Robert de Anjou (1301-1342), în anul 1327 (17 mai), prin care o treime din urbură (prestaţia în natură datorată regalităţii) revenea proprietarului terenului pe care existau mine de aur şi argint. În document este consemnată aşezarea *Zazarbánya* (Mina Săsar) care mai târziu s-a unit cu Baia Mare.

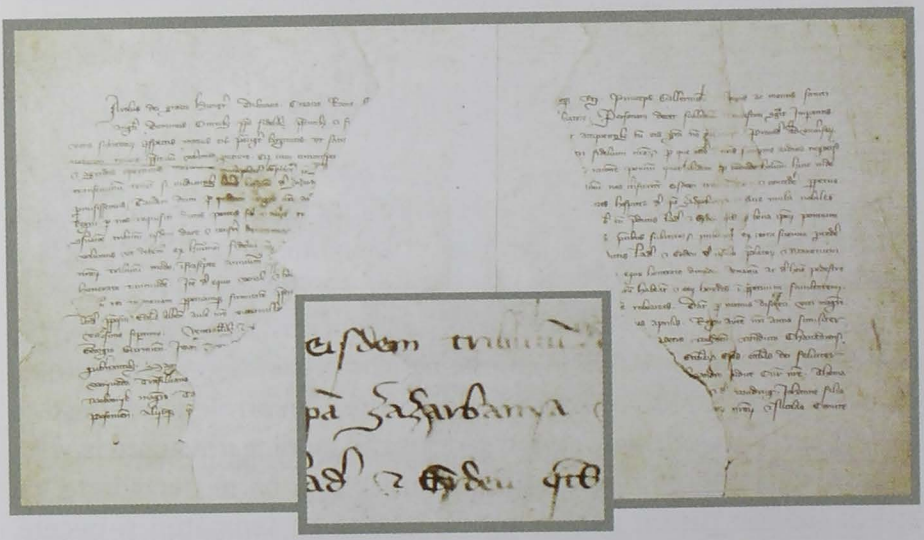

Actul privilegial emis în anul 1327 de cancelaria regelui Ungariei Carol Robert de Anjou (1301-1342), în care este menţionată aşezarea *Zazarbánya* (Mina Săsar), fotocopie, 1904

Cel mai vechi document scris referitor la Baia Mare, pe care-l cunoaştem, este actul emis de cancelaria regelui Ungariei, Carol Robert de Anjou, în anul 1329. Ocazia emiterii documentului a fost un proces de hotărnicie între reprezentanţii magistratului din Baia Mare şi posesorii pădurilor nelocuite aflate între oraşele Baia Mare şi Baia Sprie,

https://biblioteca-digitala.ro

care formau, în vremea respectivă, o singură unitate administrativă. Prin acel act se acordă judelui primar al oraşelor Baia Mare şi Baia Sprie dreptul de a defrişa teritoriul împădurit dintre cele două oraşe şi de a-l popula în vederea dezvoltării mineritului în zonă. Din acest document privilegial aflăm prima denumire oficială a oraşului Baia Mare şi anume „*Civitas Rivuli Dominarum*" (Cetatea Râul Doamnelor), actul fiind considerat documentul de atestare a oraşului cu acest nume. Baia Mare şi Baia Sprie aveau, aşadar, la data respectivă, o conducere comună, iar prin popularea zonei dintre ele s-a format ulterior o aşezare nouă, Tăuţii de Sus. Originalul acestui document nu s-a păstrat, dar conţinutul ne-a fost transmis într-un rezumat în limba latină cuprins într-un act ulterior (1479).

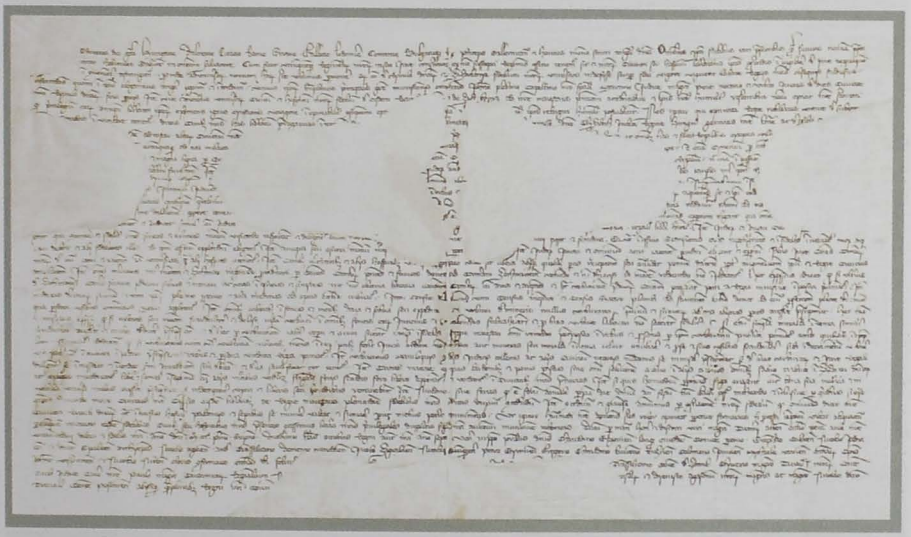

Diploma emisă de regele Ludovic I (1342-1382) în anul 1347, 20 septembrie
(Serviciul Judeţean Maramureş al Arhivelor Naţionale)

Incendiul care a cuprins oraşul, pe la mijlocul secolului al XIV-lea, a provocat distrugeri edilitare şi pierderi materiale foarte mari. În timpul acestui dezastru au fost mistuite de foc actele ce cuprindeau drepturi dobândite până atunci. Prin urmare, conducerea oraşului a solicitat reînnoirea acestora.

Primul document privilegial al oraşului Baia Mare, păstrat în forma sa originală, este actul emis de regele Ludovic I (1342-1382), în anul 1347 (20 septembrie), la cererea judelui Martin, a parohului Ioan, a

https://biblioteca-digitala.ro

magistrului Petru şi a notarului Ulrich, juraţi din Baia Mare şi Mina Săsar (*Rivulo Dominarum et Zazarbánya*), de reînnoire a unor privilegii.

Scenă alegorică, secolul XVIII, stampă

Reprezentanţii oraşului au făcut aceste solicitări „în numele tuturor orăşenilor şi oaspeţilor noştri". Astfel, ne sunt oferite primele informaţii documentare despre locuitorii oraşului Baia Mare. Aflăm că exista o populaţie mai veche, „orăşenii" şi o populaţie mai nouă, aşa numiţii „oaspeţi", care erau coloniştii (specialiştii străini), aduşi pentru impulsionarea activităţilor miniere.

În virtutea prevederilor din acest document a fost numit la

https://biblioteca-digitala.ro

conducerea oraşelor Baia Mare şi Baia Sprie un comite de cămară comun, iar comunităţile au primit dreptul de a-şi alege judele şi juraţii care să se pronunţe atât în procesele obişnuite cât şi în cele ale minerilor. Prin acelaşi act, locuitorii celor două oraşe au primit dreptul de a se folosi de Pădurea Neagră (*Silva Nigra*), aflată între ele, „fără nici o piedică", pentru procurarea lemnului necesar construirii caselor şi la activităţile miniere, au primit dreptul de judecată în interiorul oraşului pentru „toate pricinile, deopotrivă cele mari şi cele mici".

În același timp, locuitorii orașului Baia Mare au dobândit dreptul de practicare a comerţului, cu scutire de vamă pentru anumite produse şi de organizare, o dată pe an, a târgurilor de cincisprezece zile, dreptul de a construi un sistem fortificat de apărare (val de pământ cu şanţ şi palisadă). Prin aceeaşi diplomă din anul 1347, au fost stabilite hotarele proprietăţilor oraşului la 3 mile de jur împrejur „peste toate pământurile şi pădurile regeşti, în afară de satele care au fost întemeiate până acum şi în afară, de asemenea, de pământurile, pădurile şi moşiile nobililor...". Această ultimă prevedere a generat o serie de neînţelegeri între locuitorii oraşului şi feudalii vremii, inclusiv cu familia Dragfi, în posesia căreia se aflau întinse domenii situate în jurul oraşului.

În complexitatea sa, documentul prevede şi o serie de privilegii pentru activităţile miniere desfăşurate pe teritoriul oraşului. Astfel, alături de consiliul orăşenesc, în Baia Mare a funcţionat un Oficiu al comitelui cămării, a cărui îndatorire principală viza supravegherea mineritului şi, îndeosebi, strângerea urburii cuvenite regelui. A fost instituit dreptul de a alege anual un jude al minerilor („magistrum montis") care, împreună cu judele („judex") şi consiliul oraşului („magistratus"), supravegheau activităţile desfăşurate în mine şi aveau dreptul de judecată a pricinilor legate de minerit. Atenţia deosebită

https://biblioteca-digitala.ro

acordată în acest document dezvoltării mineritului certifică interesul mare pe care îl avea regalitatea faţă de principala îndeletnicire a locuitorilor oraşului care, era, de altfel, şi principala sursă de venit pentru visteria statului. De toate aceste drepturi, reînnoite sau dobândite prin acest act, a beneficiat comunitatea băimăreană, oraşul dobândind astfel, în adminstrarea interioară, o considerabilă autonomie care limita simţitor amestecul instituţiei comitatului de la Satu Mare, din care a făcut parte în tot Evul Mediu. Din perspectiva acestor drepturi şi libertăţi, oraşul Baia Mare poate fi asemănat cu oraşul Caşovia (Košice din Slovacia de azi) iar, în raport cu alte oraşe din Transilvania se individualizează prin obținerea primului privilegiu de organizare a unui târg anual, înaintea oraşelor Bistriţa, Braşov şi Sibiu cărora acest drept le este acordat după anul 1350.

Scenă alegorică, secolul XVIII, detaliu

Sigiliu, timbrat şi în ceară, al oraşului Baia Mare, 1483

În prima jumătate a secolului al XIV-lea, în conformitate cu informaţiile oferite de aceste izvoare istorice, oraşul Baia Mare a beneficiat de libertăţi şi privilegii care i-au conferit statutul special de *oraş liber regal*, păstrat până în a doua jumătate a secolului al XIX-lea .

https://biblioteca-digitala.ro

Biserica și *Turnul Sfântul Ștefan*

Mărturii de necontestat ale trecutului istoric al oraşului Baia Mare sunt vechile construcţii ridicate de membrii comunităţii băimărene în diferite momente ale vieții cotidiene, legate de nevoile economice, sociale, spirituale, culturale sau militare. Aceste edificii, cu inerentele schimbări survenite în timp, sunt astăzi monumente istorice emblematice pentru oraşul Baia Mare.

O mărturie a importanţei economice, în primul rând, dar şi a unei apreciabile dezvoltări la care ajunsese oraşul Baia Mare în secolul al XIV-lea, o constituie finalizarea Bisericii „Sfântul Ştefan", edificiu deosebit de impunător şi măreţ pentru acele timpuri. Istoria monumentalei biserici de cult catolic coincide în bună parte cu istoria oraşului. Construcţia ei, în stilul gotic specific acelei perioade, a început, cel mai probabil, la sfârşitul secolului al XIII-lea sau în primele decenii ale secolului al XIV-lea. În privilegiul emis de regele Ludovic I în anul 1347,

https://biblioteca-digitala.ro

se spune că o parte a veniturilor realizate „din vama vinului străin întors în oraş precum şi după măsură, să fie întrebuinţat pentru construirea bisericii, iar materialele de construcţii necesare, să fie transportate din pădurile regale". Un alt privilegiu, emis tot de regele Ludovic I, în primăvara anului 1376, nu mai menţionează defel lucrări la biserică, ceea ce semnifică finalizarea construcției.

Fragmente din arhitectura Bisericii gotice „Sfântul Ştefan", secolele XIII-XIV

https://biblioteca-digitala.ro

În timp, edificiul a fost afectat de mai multe catastrofe. La mijlocul secolului XVI, un trăznet a distrus acoperișul, iar în timpul asediului orașului din 1567 construcția a suferit din nou stricăciuni destul de serioase (în acel an, Ioan Sigismund, principele Transilvaniei a atacat orașul Baia Mare pentru a-l recupera de sub stăpânirea Habsburgilor, moment în care toată partea de sud a orașului, cu zidurile de apărare și construcții, inclusiv biserica, au fost puternic deteriorate). Începând cu sfârșitul secolului al XVII-lea, biserica a fost obiectul rivalității între catolici și reformați, prin urmare, nici una dintre părți nu s-a îngrijit de întreținerea acesteia, motiv pentru care a intrat aproape în faza de ruinare.

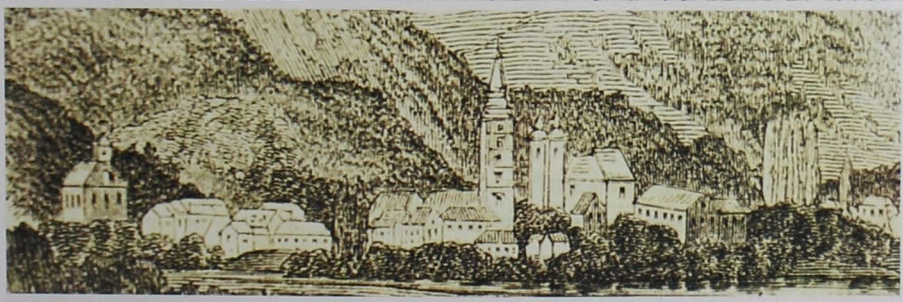

Un alt dezastru natural, în anul1769, a afectat atât acoperișul bisericii cât și al turnului. Turnul a fost refăcut, dar biserica nu, așa că elemente din zidurile bisericii au fost folosite în alte construcții din oraș, iar în anul 1847, cu acordul Episcopiei de Sătmar, ruinele au fost strivite cu praf de pușcă. Din impunătorul edificiu al *Bisericii Sfântul Ștefan*, singurul element păstrat până astăzi este turnul-clopotniță, respectiv *Turnul Sfântul Ștefan*. Numele turnului vine de la primul rege al Ungariei,

https://biblioteca-digitala.ro

Ștefan I (1000-1038), canonizat ca sfânt al Bisericii Catolice în anul 1083.

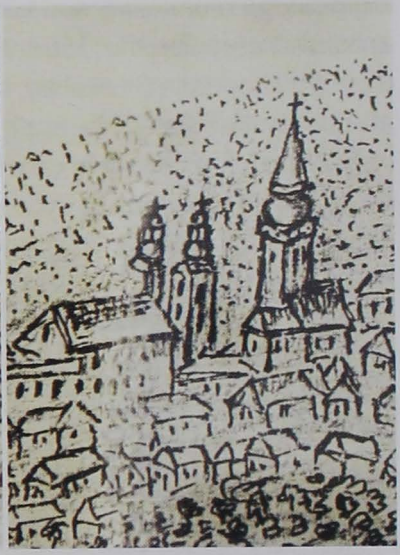

Potrivit tradiției istorice a orașului, trecutul îndepărtat al turnului este legat de numele lui Ioan de Hunedoara (1446-1453) şi victoria asupra turcilor de la Ialomiţa (2 septembrie 1442), iar lucrările de finalizare sunt legate de numele regelui Matia Corvin, amintirea căruia „a fost vestită de blazonul astupat în zidul lateral înspre apus" după cum consemnează în scrierile sale istoricul Schönherr Gyula.

Turnul este o construcție temeinică, din piatră cioplită, cu pereți ce ating pe alocuri o grosime de 2 m. Intrarea dinspre sud și scările în spirală, făcute tot din piatră, conduc spre etajele superioare care adăpostesc clopotele și orologiul, ajungându-se, în final, la foișorul cu arcade. Elemente arhitecturale din vechea biserică gotică sunt vizibile pe latura de vest și nord-vest, peretele dinspre vest cuprinde și un frumos detaliu de arhitectură medievală, respectiv fereastra rotundă (rozeta), dar și o casetă cu reprezentări din vechiul sigiliu al orașului. Pe latura

https://biblioteca-digitala.ro

de sud se află încastrată o altă casetă, ce reprezintă în relief o figură în armură, cu paloș și buzdugan în mâini, probabil cavalerul *Roland*, simbolizând drepturile orașului.

„Tabla Roland", basorelief pe latura de sud a Turnului Sfântul Ștefan

Pe lângă destinația sa, de clopotniță pentru impunătoarea biserică gotică, Turnul Sfântul Ștefan sau „turnul mare" a fost, de-a lungul timpului, și un loc ideal pentru observarea atentă a orașului și a împrejurimilor acestuia, mai ales după adăugarea foișorului în anul 1770. Din primele decenii ale secolului XVII, utilitatea sa a fost amplificată prin montarea primului orologiu mecanic, în anul 1628, de către maistrul lăcătuș Jakab Lakatos, originar din orașul Eperjes (Presov-Slovacia), în schimbul sumei de 500 de forinți. Vechiul orologiu era acționat de mari greutăți de piatră, singurele mărturii păstrate astăzi în colecțiile muzeului și prezentate publicului vizitator.

În contextul etapelor următoare de extindere și modernizare, etape reflectate și în structura turnului, acesta a devenit treptat un simbol al orașului, importanța sa pentru comunitatea băimăreană fiind în continuă creștere.

Un nou orologiu a fost montat în turn la sfârșitul secolului XIX. Pe angrenajul roților dințate care acționează mecanismul este inscripționat numele meșterului ceasornicar, *DADAY JÓZSEF*, și atelierul de orologerie din Oradea, unde a fost confecționat în anul 1895. În perioada 1996-1998, mecanismul dezafectat a fost recuperat din turn de către specialiștii Muzeului de Istorie, supus procedurilor de restaurare-conservare și expus publicului vizitator.

https://biblioteca-digitala.ro

Turnul Sfântul Ștefan a suferit în timp mai multe distrugeri (1567, 1647, 1769, 1869), cel mai adesea provocate de incendii, unele dintre acestea de mari proporții, dar a fost reabilitat de fiecare dată. Acoperișul turnului a suferit modificări mai importante după incendiul din 1769, când a fost refăcut coiful în stil baroc (bulb de ceapă) și în perioada lucrărilor de reabilitare din anii 1898-1899, când a primit forma pe care o cunoaștem astăzi.

O valoare documentară deosebită, pentru acel moment de sfârşit al lungii perioade de dominaţie edilitară şi spirituală pentru biserica gotică *Sfântul Ştefan*, îi revine imaginii desenate de Zsigmond Pap de Törökfalva (Buteasa), în anul 1842, lucrare donată de autor Muzeului Orăşenesc în anul 1902. În totalitate, compoziţia tematică este ocupată de ruinele bisericii şi de turnul clopotniţă al acesteia. Importanţa documentară constă în faptul că, după ştiinţa noastră, este singura imagine păstrată a acestor ruine care, peste câţiva ani, (1847) aveau să fie înlăturate definitiv.

Fără îndoială, faptul că în Baia Mare a fost construită, în perioada începuturilor sale ca oraş medieval, o biserică-hală, de

https://biblioteca-digitala.ro

dimensiuni impresionante, demonstrează prosperitatea şi bunăstarea locuitorilor într-atât încât îşi permiteau să întreţină unsprezece capelani pe lângă parohul bisericii, situaţie unică la vremea respectivă în tot regatul ungar.

Actuala configurație a spațiului din imediata apropiere a turnului este rezultatul proiectului „Reabilitarea și promovarea identității culturale și istorice *Piața Cetății-Turnul Ștefan*", proiect derulat în perioada 2011-2015 de către Primăria municipiului Baia Mare.

Turnul Sfântul Ștefan în fotografii din secolul XIX și detalii de arhitectură

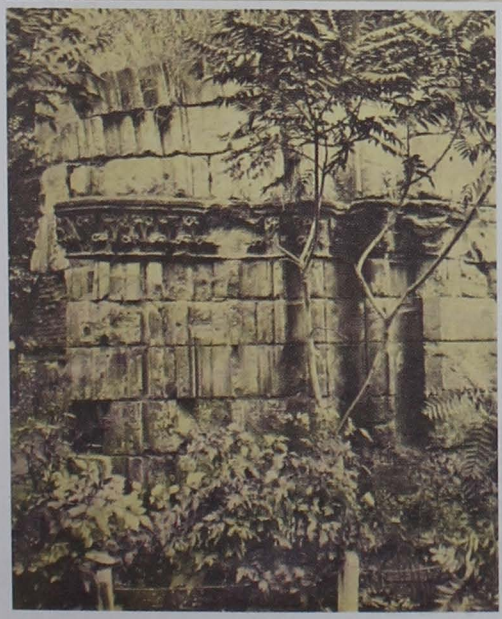

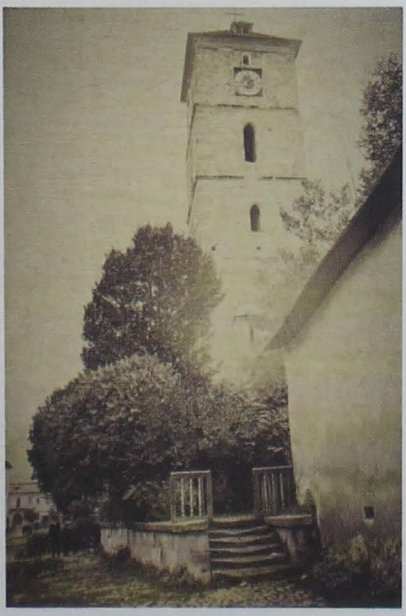

https://biblioteca-digitala.ro

Familia Huniazilor

La urmare a amanetării de către despotul sârb Gheorghe Brancovici a domeniilor oraşului Baia Mare, în anul 1445, ele au ajuns în proprietatea lui Ioan de Hunedoara, voievod al Transilvaniei (1441-1446), guvernator al Ungariei (1446-1453), urmând o etapă de dezvoltare în care se reglementează organizatoric mineritul şi se acordă cetăţenilor oraşului noi privilegii.

În anul 1446 (16 ianuarie), Ioan de Hunedoara a vizitat oraşul Baia Mare şi a dispus construirea unui castel fortificat pentru soţia sa Elisabeta, edificiu cunoscut astăzi sub numele de „Casa Elisabeta" sau „Casa Iancu de Hunedoara". Din construcţia impunătoare şi fortificată de altădată stau mărturie arcadele (contraforţii) suspendate peste vechea stradă care făcea odinioară legătura între piaţa oraşului şi monetărie. Moartea neaşteptată a voievodului, în anul 1456, după marea sa victorie asupra turcilor obţinută la Belgrad, nu a anulat lucrările începute, acestea fiind finalizate ulterior de fiul său.

„Casa Iancu de Hunedoara" sau „Casa Elisabeta"

Schimbările accelerate de la sfârşitul secolului al XV-lea, perioada domniei regelui Matia Corvin (1458-1490), definesc profunzimea transformărilor societăţii medievale central europene. Deschiderile aduse de guvernarea sa se resimt puternic şi în evoluţia oraşului Baia Mare, regele fiind, în general, adeptul dezvoltării oraşelor

https://biblioteca-digitala.ro

şi al întăririi autonomiei acestora.

Matia Corvin a fost aşadar protagonistul unui capitol deosebit de important al istoriei oraşului, perioada domniei sale coincizând cu un considerabil avânt economic în bazinul minier băimărean. Urcarea pe tronul Ungariei în anul 1458 a însemnat pentru oraş sfârşitul conflictelor între curtea regală şi familia Huniazilor, redobândirea autonomiei şi dezvoltarea sa ca *oraş liber regal* minier.

Nu trebuie să uităm însă că interesul vădit al regelui Matia Corvin faţă de acest spaţiu se datorează în bună parte bogatelor filoane de aur şi argint care au dat regelui în jur de 500 de kilograme de aur anual, monetăria din Baia Mare realizând în perioada respectivă peste 30% din toată cantitatea de monede bătute în regat, circa 20.000 florini de aur. În anul 1469 (9 noiembrie) regele a acordat oraşului Baia Mare dreptul de a se înconjura cu ziduri trainice de piatră.

Fragment din zidul de apărare al oraşului, situat pe str. Monetăriei

Documentul emis la cererea judelui oraşului se referă la incursiunile voievodului Moldovei, Ştefan cel Mare, în Ardeal, cu scopul de a răzbuna pustiirea Moldovei de către armata lui Matia în anul 1467, când acesta a ajuns la Baia împreună cu Petru Aron, în care vedea un pretendent la tronul Moldovei. Ziduri puternice din piatră şi cărămidă, cu bastioane dispuse în jurul oraşului vor înlocui vechile palănci şi valuri de pământ. Astăzi, „Turnul Măcelarilor" reprezintă mărturia cea mai concretă a existenţei vechiului zid al Băii Mari.

https://biblioteca-digitala.ro

Un alt privilegiu important, acordat în anul 1484 (25 iunie), de către regele Matia Corvin a fost dreptul de aplicare a pedepsei capitale, „jus gladii", care a întărit considerabil puterea de judecată a judelui şi juraţilor oraşului. Martor al acestui drept important primit de oraş este paloşul vechi, intrat în grija comunităţii în anul 1903, cu numele de „barda gâdelui". Acest paloş la două mâini, produsul unui atelier din Toledo, probabil din secolul al XVI-lea sau al XVII-lea, cu text în limba latină inscripţionat pe lamă, ELV+E+O SAHAGUM, este unul dintre puţinele însemne ale puterii păstrate până în zilele noastre.

Paloşul oraşului („barda gâdelui"), secolele XVI-XVII

https://biblioteca-digitala.ro

Organizare internă

În conformitate cu informaţiile documentare scrise, oraşul medieval era condus de un *magistrat*, organism superior al administraţiei orăşeneşti, echivalentul *primăriei* de astăzi. În componenţa acestuia intrau *juraţii*, aleşi anual din rândul orăşenilor înstăriţi şi cu aptitudini administrative, dintre ei fiind ales *judele primar*, care putea să ocupe această funcţie mai mulţi ani la rând. Ceea ce a diferenţiat oraşul Baia Mare de alte oraşe din Transilvania, spre exemplu Sibiu, Braşov sau Cluj, a fost faptul că judele primar ales de comunitate nu era dublat de un jude regesc, ceea ce însemna o mai mare autonomie şi, ca atare, un important privilegiu. Hotărârile luate de conducerea oraşului reflectau în esenţă puterea acesteia, iar actele în care erau acestea cuprinse aveau nevoie de legalitate şi autentificare, prin urmare era necesar un sigiliu care să reprezinte oraşul şi comunitatea sa. Cel mai vechi sigiliu cunoscut al oraşului este cel octogonal, impresionant ca dimensiuni, formă şi realizare tehnică. Acest sigiliu, executat la mijlocul secolului XIV, folosit până în anul 1480 şi descoperit întâmplător în anul 1904, prin conţinutul inscripţiei în limba latină, ne transmite peste timp ceea ce considera comunitatea oraşului că este cel mai important pentru ea, în vremurile acelea şi anume: *Sigiliul oraşului Râul Doamnelor. Dragostea dintre cetăţeni este suprema tărie a oraşului* („Sigillum de Rivulo Dominarum. Mutuus Amor Civium Optimum est Civitatis Firmamentum").

Tipar de sigiliu al oraşului medieval Baia Mare, mijlocul secolului XIV

MUZEUL JUDEŢEAN DE ISTORIE ŞI ARHEOLOGIE
BIBLIOTECA
Nr. Inv. 9520

https://biblioteca-digitala.ro

Compoziţia tematică din câmpul central al sigiliului mare (octogonal), legată de principala ocupaţie a membrilor comunităţii urbane şi anume mineritul, a fost preluată de sigiliile următoare.

Tipar de sigiliu al oraşului Baia Mare, argint, 1483

Astfel, este sigiliul mic, din anul 1483, care păstrează acea compoziţie stilizată precum şi numele oraşului, *Sigiliul oraşului Râul Doamnelor, 1483 („S.(igillum) Rivuli Dominarum 1483")*. Se presupune că placa tiparului sigilar este opera unui meşter argintar din Baia Mare. Acest sigiliu a fost folosit până la mijlocul secolului al XVII-lea, când apare un altul care a păstrat, de asemenea, compoziţia tematică din câmpul central al vechiului sigiliu. Acest tipar de sigiliu, nedatat, nu se ştie de ce, nu s-a statornicit, deoarece peste scurt timp s-a revenit la modelul tiparului din anul 1483. Legenda, în limba latină, este: „Sigillum Civitatis Rivuli Dominarum", în traducere: *Sigiliul oraşului Râul*

https://biblioteca-digitala.ro

Doamnelor. Schimbări importante în conţinutul şi compoziţia sigiliilor următoare vor apărea doar în jurul anilor 1843 şi, mai târziu, după anii 1904.

Tipar de sigiliu al oraşului Baia Mare, secolul XVII, argint

Magistratul dezbătea problemele comunităţii şi lua hotărâri spre rezolvarea lor, acestea fiind consemnate şi urmărite, ulterior, până la punerea în practică. Cel mai vechi protocol al magistratului din Baia Mare, păstrat până astăzi, este din anul 1560, iar primul din care aflăm informaţii despre componenţa acestuia este din anul 1569, când oraşul era condus de un jude primar (care era un meşter lăcătuş) şi de 14 juraţi (dintre care unul era brutar, unul măcelar, altul negustor). Numărul juraţilor a fost diferit în timp. Astfel, tot din documente aflăm, spre exemplu, că în anul 1658, alături de judele primar erau şi 60 de juraţi ai cetăţenilor, ale căror sarcini erau împărţite corespunzător celor cinci sectoare în care era structurat oraşul. Dintre aceştia, un jurat se ocupa cu soluţionarea problemelor locuitorilor, doi se ocupau de construcţii, doi erau judecători ai pieţei, unul era notar şi aşa mai departe. În timp, funcţiile juraţilor s-au diversificat, fiind în mod direct raportate la evoluţia economică şi social-politică a oraşului. Structura magistratului, în mare, a rămas aceeaşi multă vreme, schimbări esenţiale apărând doar în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, când „legile josefine" delimitează riguros competenţele politico-juridice de cele economice.

https://biblioteca-digitala.ro

Fotografie dinspre sud a orașului Baia Mare, începutul secolului XX

Organizarea internă a oraşului Baia Mare se asemăna cu aceea a altor oraşe medievale din Transilvania. Viaţa cotidiană a locuitorilor se desfăşura în incinta fortificată, mai mult sau mai puţin vulnerabilă în faţa pericolului extern. După anul 1469, ca urmare a privilegiului acordat de regele Matia Corvin, de jur împrejurul oraşului, în locul vechiului sistem de apărare, au fost construite ziduri puternice din piatră şi cărămidă, iar în interior castele, unele întărite cu bastioane şi valuri de pământ. Accesul în interiorul oraşului se făcea prin patru porţi principale.

Poarta Podului (poarta de nord a orașului), acuarelă, 1802

Două dintre acestea, respectiv, Poarta Maghiară (poarta de sud, azi zona Pieţei Izvoarelor), unde se afla şi una dintre închisorile oraşului, şi Poarta Podului (poarta de nord), azi, str. Podul Viilor sunt amintite

https://biblioteca-digitala.ro

pentru prima dată în evidenţele veniturilor şi cheltuielilor pe anul 1599. Ele erau prevăzute cu poduri mobile şi erau considerate porţile mari. Celelalte porţi, considerate mici, erau poziţionate spre răsărit (azi, str. Vasile Lucaciu, în zona Bisericii Ortodoxe), respectiv spre apus (azi, str. Gheorghe Şincai, în zona colegiului cu acelaşi nume). Toate cele patru porţi erau riguros păzite, tot astfel fiind verificate şi persoanele care intrau sau ieşeau din oraş.

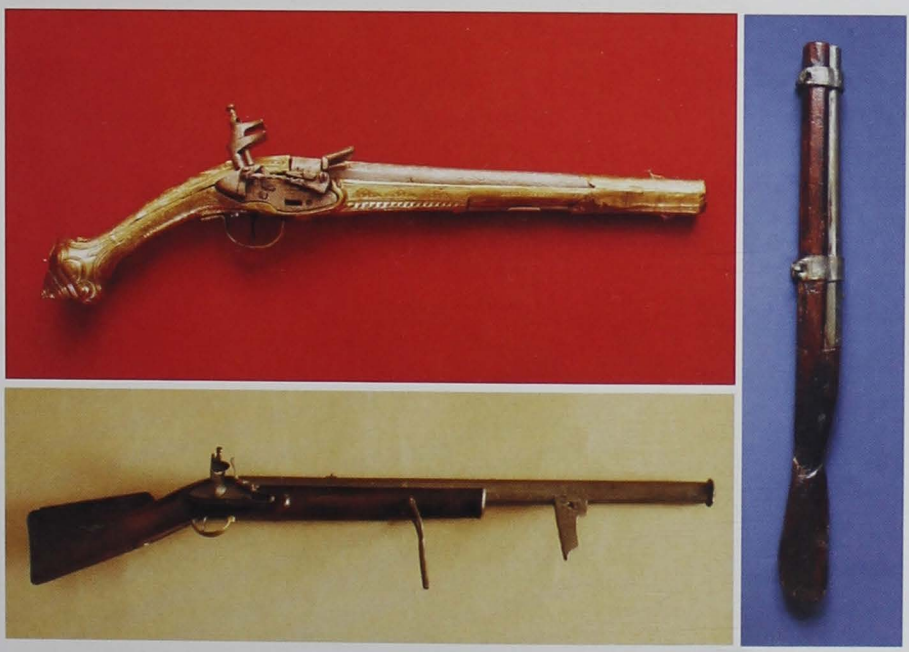

Arme de foc, secolele XVII-XVIII

Zidurile împrejmuitoare erau prevăzute din loc în loc cu bastioane puternice, unele dintre acestea fiind amintite în documente, precum Bastionul Măcelarilor, singurul care se mai păstrează şi astăzi, Bastionul Dogarilor, Turnul roşu sau Turnul de sânge.

Apărarea oraşului în faţa atacurilor din afară s-a făcut cu armele şi mijloacele specifice diferitelor perioade istorice. Spre exemplu, în jurul anilor 1550, în incinta monetăriei erau păstrate archebuze şi pulberea necesară folosirii lor, o balistă veche şi mai multe arcuri cu săgeţi şi piese de harnaşament pentru cai. Din documente rezultă că, prin grija magistratului, oraşul procura praf de puşcă şi tunuri, iar din

https://biblioteca-digitala.ro

1560 până după 1848 a funcţionat în oraş chiar o manufactură de praf de puşcă. Expediţia turcească din anul 1661, când cele două oraşe, Baia Mare şi Baia Sprie au scăpat de incendii şi prădăciuni în schimbul unor importante sume de bani, şi, mai târziu, jafurile pricinuite de oştile poloneze, au supus la grea încercare populaţia oraşului. Pentru o mai mare siguranţă a locuitorilor se înăspreşte controlul porţilor de acces în interior. Acestea erau păzite de mercenari germani înarmaţi, iar ieşirea era permisă doar pe baza unor acte eliberate de magistratul oraşului, acte pentru care se plăteau bani mulţi.

Șa de lemn cu decor din sidef, secolul XVIII

O mare problemă pentru oraşe şi pentru localităţile din jurul lor, în perioada Evului Mediu, în general, a fost delimitarea domeniilor aparţinătoare. Neînţelegerile erau foarte frecvente iar, uneori, procesele pentru soluţionarea lor durau ani îndelungaţi. Asemenea conflicte au existat şi între cele două oraşe vecine, Baia Mare şi Baia Sprie dar şi între acestea şi localităţile din imediata lor vecinătate. Neînţelegeri au fost semnalate în documente încă din a doua jumătate a secolului XIV (1379, 1384), iar conflictele şi procesele s-au manifestat cu o oarecare periodicitate în evoluţia istorică a localităţilor din această zonă.

https://biblioteca-digitala.ro

Societate și civilizație urbană

Odată cu dezvoltarea orașului au început să se distingă păturile sociale în care era structurată populația. Pe de o parte erau funcționarii regali, administratorii minelor, oficialitatea locală, clerul și proprietarii de pământ și mine, pe de altă parte erau lucrătorii mineri și monetari, meșteșugarii, negustorii săraci, agricultorii și săracii care își câștigau existența cu muncile ocazionale.

Ciocanele încrucișate, simbol al mineritului

În primele decenii ale secolului al XVII-lea s-au făcut noi colonizări cu lucrători minieri germani care au primit drepturi şi privilegii legate de activităţile de exploatare a zăcămintelor aurifere din zonă. Tot atunci împăratul Rudolf al II-lea a întărit anumite privilegii acordate anterior. În a doua jumătate a secolului al XVII-lea orașul Baia Mare și împrejurimile sale au intrat în atenția turcilor, dar și a Imperiului Habsburgic. În aceste condiții magistratul Băii Mari, pentru a feri orașul de prădare, a dat suma de 10.000 de taleri lui Ahmed Bei, în anul 1660. Banii au fost plătiți din taxele adunate de la localnici și din împrumuturi, sacrificând veniturile orașului pe mai multe decenii. Restituirile acestor împrumuturi mai erau încă în curs în anul 1737, așa cum rezultă din documentele de evidență ale acestora, păstrate în arhivă.

https://biblioteca-digitala.ro

Arme albe, iatagane, secolul XVIII.

Contextul general creat de situaţia economică şi socială mult înrăutăţită în ultimele decenii ale secolului al XVII-lea, condiţiile nou create de amplul proces de restructurare şi reaşezare politică a Principatului transilvan, războaiele purtate pentru alungarea turcilor din Ungaria, dar şi luptele interne sau religioase au transformat această perioadă într-una din cele mai dificile pagini din istoria românilor.

Diploma Leopoldină (1691) statornicea din punct de vedere juridic poziţia Transilvaniei în cadrul Imperiului Habsburgic şi semnala începutul unui nou regim, monarhic şi autoritar, care aduce modernitate, dar şi o creştere considerabilă a obligaţiilor publice. Toate

https://biblioteca-digitala.ro

acestea s-au răsfrânt şi asupra oraşului Baia Mare dar şi a întregii regiuni, evenimentele consemnate documentar făcând dovada acestor influenţe. Instabilitatea, lipsurile şi nesiguranţa, adâncirea crizei politice au determinat creşterea în amploare a manifestărilor sociale.

Bustul din bronz al lui Grigore Pintea (autor Ioan Marchiș),
cămașa de zale atribuită haiducului și obiecte uzuale specifice secolului XVIII

https://biblioteca-digitala.ro

Oraşul Baia Mare a fost în această perioadă asaltat de mulţimea ţăranilor fugiţi de pe moşii cu speranţa găsirii unui loc de muncă la minele din zonă, fenomen care a atras după sine creşterea numerică a solicitărilor de extrădare venite din diferite părţi ale Transilvaniei. O mare parte a iobagilor lua drumul codrilor, haiducia devenind îngrijorătoare pentru autorităţile militare şi civile. Pădurile munţilor Gutîi mişunau de haiduci, iar magistratul celor două oraşe, Baia Mare și Baia Sprie, era solicitat pentru prinderea acestora şi restabilirea ordinii.

În acest context apare pe scena istorică haiducul Grigore Pintea (Viteazul), care a generat o amplă mişcare socială (1693-1703), în care oraşul Baia Mare a fost deseori teatrul desfăşurării unor importante evenimente consemnate documentar, inclusiv moartea haiducului în anul 1703 (14 august).

Pistol cu cremene și buzdugan ghintuit, secolul XVIII,
arme atribuite haiducului Grigore Pintea

https://biblioteca-digitala.ro

Despre cum arăta oraşul Baia Mare în Evul Mediu avem informaţii documentare de abia din jurul anilor 1600. În conformitate cu acestea, oraşul a fost împărţit mai întâi în cinci sectoare (1604), ulterior (1643) în patru sectoare, cu câte 4-5 străzi fiecare. Mulţumită acestor documente s-a putut face o reconstiuire a vechiului plan al oraşului din care se poate observa forma aproximativ circulară, uşor alungită spre sud.

Reconstituire după harta oraşului Baia Mare din anul 1783, autor Zamfir Şomcutean

Civilizaţia urbană capătă noi dimensiuni prin mici, dar semnificative schimbări, care au influenţat în bine viaţa de zi cu zi a locuitorilor. Spre exemplu, în anul 1641 a fost construită o conductă pentru apă potabilă. Conducta era făcută din lemn de carpen, iar din loc în loc era legată cu alte conducte din fier, aramă, ceramică şi chiar din sticlă. Pentru întreţinerea întregii reţele de apă a fost angajat un maistru de apeducte, plătit de către oraş.

În aceeaşi perioadă, pe dealurile dinspre nord ale oraşului începe să fie cultivat castanul comestibil, care a jucat un rol din ce în ce mai important în evoluţia comunităţii băimărene. Relevant este, spre

https://biblioteca-digitala.ro

exemplu, faptul că, în anul 1655, judele de curte al Cetăţii Sătmarului interzice băimărenilor „să facă pagubă în căstănişul de lângă mina veche, părăsită" (Dealul Crucii), acesta fiind foarte preocupat de protejarea recoltei de castane.

Imagine de ansamblu a orașului Baia Mare, spre nord, fotografie, secolul XIX

La mijlocul secolului XVI, în contextul victoriei Reformei religioase, la Baia Mare a fost înfiinţată *Schola Rivulina,* prima şcoală evanghelică reformată superioară care, mai bine de două secole, a pregătit slujitori ai bisericii şi învăţători. Prin activitatea acestei importante instituţii educative oraşul devine şi un important centru de pregătire şcolară.

În anul 1653, Schola Rivulina a devenit *Collegium,* care în anul 1692 a fost preluat de iezuiţi şi transformat în *Gimnazium.* Până în anul 1711, Schola Rivulina a funcţionat într-o clădire aflată pe locul în care astăzi se află Cercul Militar, fiind frecventată de către maghiari, germani şi români. După o scurtă perioadă în care a fost retrocedată reformaţilor, în 1711, şcoala a fost din nou preluată de iezuiţi, astfel încât elevii şcolii reformate au părăsit instituţia, primind un teren pentru construirea altei şcoli.

https://biblioteca-digitala.ro

Meşter-grindă, fragmentată, din edificiul fostei şcoli reformate, Schola Rivulina, secolul XVII ?

O mărturie importantă pentru istoria acestei prestigioase şcoli băimărene a fost descoperită în jurul anilor 1900. Este vorba despre o meşter-grindă, cu următorul text în limba latină inscripţionat pe ea: SCHOLA ECCLAE HELVETICAE CONFESSION; N. BANSIS. RESTAURATA SUB JUD. GRSI. D. SF. DE...SF. HUNYAD ET STF. JEREMIAS CVRAT B.S., în traducere: *„Şcoala bisericii de credinţă helvetică din Baia Mare restaurată în timpul judelui nobil De... Ştefan şi al curatorilor Hunyadi Ştefan şi Jeremias Ştefan"*. Grinda a fost descoperită în incinta casei nr. 2 din Piaţa Libertăţii de azi, casă care a adăpostit o vreme vechea şcoală confesională. Trebuie să menţionăm însă faptul că prima instituţie de învăţământ din oraşul Baia Mare a fost înfiinţată mult mai devreme. Încă din anul 1388 apare menţionată existenţa unei şcoli orăşeneşti aflată sub conducerea rectorului Teodoric şi care funcţiona probabil pe lângă biserica „Sfântul Ştefan".

În ceea ce priveşte populaţia oraşului se poate doar aproxima numărul acesteia pe baza informaţiei documentare din anul 1643 care ne spune că, în Baia Mare, la acea dată, erau 956 capi de familie, respectiv de contribuabili, astfel încât numărul locuitorilor putea oscila

https://biblioteca-digitala.ro

între 2800 și 3000 (socotind 3 membri în familie) sau între 3800 și 4000 (raportat la o medie de 4 membri în familie). În perioada următorilor 100 de ani, populaţia scade ca număr din cauza invaziilor turco-tătare şi a molimelor.

Sfeșnic și foarfeci pentru stins lumânări, secolul XVIII

În jurul anilor 1750, structura edilitară a oraşului, în mare, cuprindea: 555 de case, din care doar 48 erau din piatră sau cărămidă, iar dintre acestea 30 erau amplasate în piaţa centrală, celelate 18 fiind aşezate pe străzile adiacente. Edificiile trainice erau fie sedii de instituţii, fie proprietatea unor membri bogaţi ai comunităţii.

Pahare de sticlă, pictate, secolul XVIII

https://biblioteca-digitala.ro

Majoritatea clădirilor erau din lemn, acesta fiind principalul material de construcţie chiar şi în mediul urban, până după anii 1800. Înainte şi după acest an oraşul începe uşor să se extindă în afara zidurilor, configuraţia sa rămânând însă aproximativ aceeaşi.

Mărturii iconografice, cu mare valoare documentară, completează aceste informaţii scrise. Astfel, sunt imagini (desene, acuarele, gravuri, grafică) din oraşul ultimelor decenii ale secolului XVIII şi din primele decenii ale secolului XIX, în care se regăsesc importante edificii în diferite faze ale evoluţiei lor. Spre exemplu, o imagine realizată în tuş, de baronul Franz von Haklberg und Landau, la 12 iunie, 1787, ne oferă câteva amănunte semnificative.

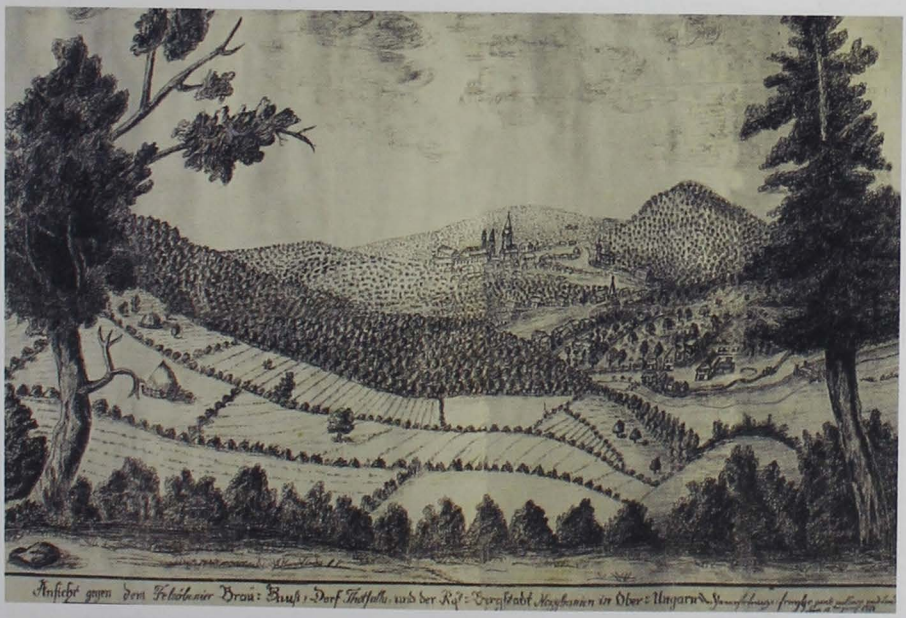

Vedere spre vechea berărie din Baia Sprie, satul Tăuţii de Sus şi oraşul minier regal Baia Mare, stampă, autor Franz von Haklberg und Landau, 1787

În ansamblu, tematica acestei lucrări este deosebit de generoasă şi complexă, deoarece reuşeşte să cuprindă imagini din trei localităţi (Baia Sprie, Tăuţii de Sus, Baia Mare). Interesul nostru se îndreaptă spre registrul secundar al stampei, rezervat Băii Mari. Aici se află reprezentări, de mici dimensiuni, ale acestor edificii foarte importante secole la rând pentru comunitatea băimăreană, respectiv,

https://biblioteca-digitala.ro

ale complexului arhitectural format din monumentala biserică gotică „Sfântul Ştefan" şi turnul-clopotniţă cu acelaşi nume. Din vechea construcţie, odinioară principala dominantă a oraşului, respectiv din biserica gotică, în ultimele decenii ale secolului XVIII, după incendiul din anul 1769, se mai păstrau doar pereţii, sacristia şi o parte a acoperişului din zona altarului. Într-un plan mai îndepărtat al aceluiaşi registru se distinge silueta Turnului Măcelarilor (Bastionul de muniţii), componentă importantă a vechii centuri de piatră din sistemul medieval de apărare al cetăţii, a cărui construcţie a fost începută în ultimele decenii ale secolului XV şi Capela Rozalia, construită în anul 1771, când oraşul era bântuit de pestă (ciumă).

Imagine de ansamblu a orașului Baia Mare dinspre vest, stampă, sfârșitul secolului XVIII

O altă imagine a oraşului a fost realizată în anul 1809 de către acelaşi autor, aceasta fiind amplasată în registrul inferior al unui plan topografic. Este vorba despre o compoziţie în culori pastelate care, la rândul său, este alcătuită din trei imagini distincte cu tematică diferită, respectiv o scenă câmpenească, o scenă de lucru în teren a topografilor şi imaginea care prezintă Baia Mare privită dinspre sud, suprapusă primei scene. În această ultimă secvenţă în contextul edilitar mai extins

https://biblioteca-digitala.ro

al oraşului sunt scoase în evidenţă edificii importante precum Gimnaziul superior de stat, Biserica romano-catolică „Sfânta Treime" şi, desigur, turnul bisericii „Sfântul Ştefan", ruinele acelei construcţii gotice nefiind cuprinse în lucrare, din cauza unghiului din care este realizată imaginea.

Plan topografic al zonei Baia Mare, autor Franz von Haklberg und Landau, 1809

Este perioada în care structura demografică şi confesională a oraşului s-a schimbat spectaculos, societatea începând să iasă din tiparele medievale.

https://biblioteca-digitala.ro

Din secolul al XVIII-lea pătrunderea elementului românesc în interiorul oraşului a fost tot mai pronunţată şi acest fapt s-a datorat în primul rând necesităţii forţei de muncă, care a dus la o creştere considerabilă şi rapidă a populaţiei româneşti în rândul locuitorilor oraşului. Românii de confesiune greco-catolică au început demersurile pentru obţinerea unui teren necesar ridicării unei biserici proprii. După multe insistenţe, la intervenţia suveranei Maria Tereza, în anul 1767, aceştia au primit din partea oraşului un teren pentru construirea bisericii şi a unei şcoli în partea de răsărit a oraşului, dincolo de zidul de apărare, între acesta şi actuala stradă Baia Sprie. Înălţarea bisericii româneşti a început în anul 1771, iar în anul 1787 comunitatea confesională este consemnată ca având un paroh şi 1.114 credincioşi.

Şi alte confesiuni şi-au construit biserici. Astfel, între anii 1717 şi 1720, s-a construit Biserica romano-catolică „Sf. Treime", lăcaş de cult deţinut de iezuiţi până la desfiinţarea ordinului, în anul 1773, când a devenit biserică parohială.

Biserica Romano-Catolică„Sfânta Treime", ilustrată din primele decenii ale secolului XX

La 6 septembrie 1782, împăratul Iosif al II-lea a donat fostului ordin iezuit biserica parohială a oraşului Baia Mare, cu toate bunurile care îi aparţineau, în scopul sprijinirii cultului romano-catolic şi

https://biblioteca-digitala.ro

Biserica Reformată, fotografie de la sfârşitul secolului XIX

susţinerii gimnaziului din localitate. Iosif al II-lea a continuat în acest fel politica Mariei Tereza care, la 19 februarie 1762, a acordat parohiei romano-catolice din Baia Mare, prin donaţie, dreptul de a se folosi de toate privilegiile sale anterioare privind proprietăţile, contribuţiile şi obligaţiile ce decurg din acestea.

O altă construcţie impozantă este Biserica reformată de pe actuala stradă Podul Viilor, construită între anii 1792-1809 (turnul fiind terminat în anul 1836) şi considerată un valoros monument de stil neoclasicist.

În secolul XVIII, introducerea stilului baroc aduce cu sine schimbări edilitare îndeosebi în zona pieţei centrale a oraşului.

Astfel, în anul 1770, turnului „Sfântul Ştefan" i-a fost adăugat foişorul cu balustradă şi arcade, cu prilejul acestor lucrări acoperişul în stil gotic, în formă de coif, fiind înlocuit cu altul în stil baroc, în formă de bulb de ceapă.

https://biblioteca-digitala.ro

Important centru meşteşugăresc în Evul Mediu, Baia Mare a fost şi unul dintre cele mai căutate centre comerciale din nordul Transilvaniei. Principii şi regii cărora le-a aparţinut în timp oraşul au acordat acestuia multe privilegii, reînnoite periodic, ale căror beneficii s-au răsfrânt parţial şi asupra vieţii de zi cu zi, conturând o relativă şi oscilantă prosperitate a oraşului. În timp, târgurile anuale s-au desfăşurat în piaţa centrală, unde veneau, pentru a cumpăra, vinde sau tranzita mărfuri diferite, negustori şi comercianţi din îndepărtate sau mai apropiate zone geografice (Grecia, Dalmaţia, Turcia, Polonia), Baia Mare

Zi de târg în Baia Mare, secolul XIX

https://biblioteca-digitala.ro

fiind un important şi cunoscut centru meşteşugăresc, dar şi un oraş vestit pentru bogăţiile sale. Oraşul intrase şi în circuitul comercial al Transilvaniei şi al Ţării Româneşti, traficul intens de mărfuri contribuind la menţinerea vechilor relaţii.

Socoteala veniturilor şi a cheltuielilor aferente activităţilor desfăşurate în interior şi în domeniile aparţinătoare era ţinută cu deosebită stricteţe de conducerea oraşului care urmărea îndeaproape respectarea de către locuitori, dar şi de către oaspeţi, a regulilor şi hotărârilor luate, încălcarea acestora fiind aspru pedepsită.

https://biblioteca-digitala.ro

Minerit și monetărie

Constituirea unui cadru organizatoric, dobândirea unor privilegii şi libertăţi, aducerea de specialişti străini şi existenţa naturală a materiei prime au constituit în ansamblul lor principalul suport pentru dezvoltarea activităţilor miniere şi în zona oraşului Baia Mare. Mineritul a fost secole la rând un foarte important furnizor de venituri, dar şi de servicii pentru membrii comunităţii urbane. Bunăstarea acestora a fost influenţată în mare măsură de evoluţia mineritului.

Minereurile de aur şi argint erau considerate proprietate a regelui. Regele acorda privilegii economice aşezărilor urbane, cedând dreptul de exploatare a bogăţiilor comunităţilor orăşeneşti, controlul regalităţii exercitându-se pe mai departe prin intermediul *cămării regale*, care percepea urbura (respectiv prestaţia în natură dată regalităţii, echivalentă cu o optime din minereul de argint şi a zecea parte din minereul de aur).

Începând cu prima jumătate a secolului al XIV-lea creşte interesul autorităţilor regale pentru o mai bună organizare a mineritului. În această perioadă regalitatea înfiinţează mai multe cămări, la Oradea, Lipova, Sibiu şi Satu Mare. Aceasta din urmă îşi va muta sediul la Baia Mare, unde este atestată documentar în anul 1411. Cămara, ca instituţie, însuma atribuţiile şi funcţiile a două domenii care înainte se dezvoltaseră separat, respectiv cel minier şi cel monetar. Activitatea instituţiei pe teritoriul oraşului Baia Mare începe prin exercitarea de atribuţii strâns legate de perceperea urburei (cămara

https://biblioteca-digitala.ro

fiind acea verigă esenţială în relaţiile cu autoritatea centrală), de supraveghere a activităţii miniere, fără a fi însă direct implicată în sarcini legate de activităţile de exploatare minieră propriu-zise. La fel de importante erau sarcinile legate de monetărie care vizau conducerea şi realizarea producţiei concrete de monede.

Ciocane, unelte miniere şi diferite piese metalice din perioada medievală

După bătălia de la Mohács (1526), oraşul Baia Mare a ajuns în zona de frontieră între Principatul Transilvaniei şi Ungaria regală, care intrase sub autoritatea dinastiei Habsburgilor. Ungaria a fost

https://biblioteca-digitala.ro

dezmembrată, iar Transilvania a fost organizată ca principat autonom sub suzeranitate otomană (1541).

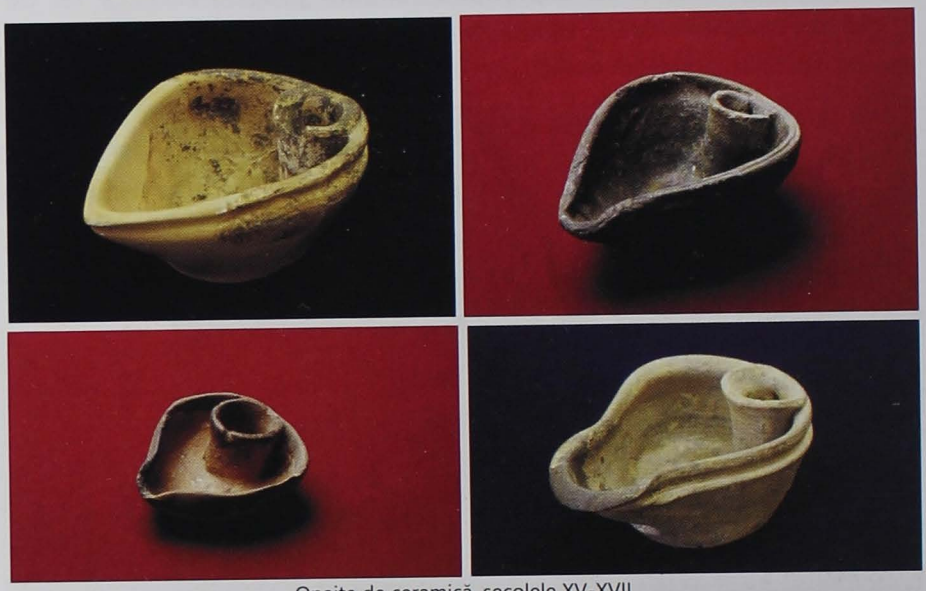

Opaițe de ceramică, secolele XV-XVII

Opaiț cu corp deschis, 1742

A doua jumătate a secolului al XVI-lea a însemnat pentru Baia Mare o perioadă de declin economic şi politic, cauzat de regresul activităţilor miniere, fapt care a accentuat starea de sărăcie a populaţiei, pe fondul anarhiei feudale şi abuzurilor marii nobilimi. În timpul Principatului Transilvaniei oraşul, cu minele şi monetăria, trece în

https://biblioteca-digitala.ro

proprietatea principilor ardeleni care au aplicat metoda arendării în exploatările miniere, fapt care a avut repercusiuni negative asupra evoluţiei economice. O încercare de redresare a mineritului au făcut-o Habsburgii după ocuparea temporară a oraşului în anul 1551. Au crescut simţitor investiţiile pentru deschiderea de noi galerii, pentru eficientizarea celor existente şi s-au luat măsuri pentru intensificarea activităţii monetăriei băimărene.

Opaițe cu corp deschis, secolul XVIII

În primele decenii ale secolului XVII zona minieră a ajuns sub controlul principelui Gabriel Bethlen (1613-1629) şi a familiei acestuia, iar din 1647 oraşul a intrat în proprietatea familiei Rákóczi, perioade în care s-a menţinut sistemul ineficient al arendării exploatărilor miniere. După moartea principelui Gheorghe Rákóczi II (1660), Principatul a pierdut oraşul Baia Mare, acesta devenind din nou parte a Ungariei regale, în 1674 cămara de minerit din Baia Mare fiind închisă, iar extragerea minereurilor subordonată Direcţiei miniere din Košice (azi, Slovacia).

https://biblioteca-digitala.ro

După intrarea sub jurisdicţie austriacă s-a încercat revitalizarea mineritului, demers care s-a izbit la început de reticenţa autorităţilor locale având experienţa nereuşitelor anterioare. Perioada următoare însă a adus importante schimbări în sistemul economic minier, în prima

Opaițe cu corp închis, secolul XVIII

jumătate a secolului XVIII Baia Mare continuând să aparţină de Direcţia minieră Košice, dar în anul 1748, pentru creşterea producţiei de aur şi argint a fost înfiinţat la Baia Mare Inspectoratul superior minier *(Inspectorat Oberamt)*, cu atribuţii organizatorice, financiare şi juridice.

Tipare de sigiliu, *Inspectoratul Superior Minier* și *Oficiul Monetar cezaro-crăiesc* din Baia Mare, secolul XVIII

Intrarea monetăriei în stăpânirea habsburgică se reflectă în câmpul gravat al unor tipare de sigilii din secolul al XVIII-lea, precum cele aparţinând Oficiului monetar cezaro-regesc din Baia Mare,

https://biblioteca-digitala.ro

KAISERL(ICH) KŐNIGL(ICHES) MŰNZ AMT IN NAGYBANIEN şi Inspectoratului superior minier.

Mojare din bronz şi fier, secolul XVIII

Sub stăpânirea austriacă sunt consemnate categorii etnice extrem de diferite (austrieci, slovaci, cehi, maghiari), aduse din diferite zone ale imperiului, pentru a impulsiona exploatarea bogatelor zăcăminte neferoase ale regiunii. Aceste măsuri şi altele care au urmat deschid o nouă etapă în istoria mineritului băimărean.

Unul dintre cele mai importante şi îndelungi privilegii de care a beneficiat oraşul Baia Mare a fost, fără îndoială, dreptul de a bate monede.

https://biblioteca-digitala.ro

Vatră și vase ceramice de probă, secolul XVIII

Monetăria din Baia Mare şi-a început activitatea, probabil, cu ceva timp înaintea documentului de atestare, respectiv înainte de anul 1411 când, în schimbul sprijinului acordat împotriva turcilor, Sigismund de Luxemburg (1387-1437) a cedat despotului sârb Ştefan Lazarevici (1402-1427) oraşele Baia Mare şi Baia Sprie, cu minele de aur şi de argint, *baterea monedelor* și veniturile rezultate. Acestea au rămas în proprietatea despotului până în anul 1426, când posesiunile au fost preluate de nepotul său, Gheorghe Brancović (1427-1456), care le-a păstrat până în anul 1445.

Polonice din aramă, secolul XVIII

Activitatea de batere a monedelor era deosebit de complexă. În incinta monetăriei se aflau atelierele de separare a metalelor, de

https://biblioteca-digitala.ro

ardere, topitoriile, casa de batere şi de preschimbare, locul de depozitare şi alte anexe care formau aşa numita „cămară" care era condusă de un comite. Structura organizatorică a monetăriei, aşa cum reiese din documentele vremii, era extrem de riguroasă, responsabilităţile şi respectarea lor fiind minuţios urmărite şi controlate de persoane abilitate, desemnate de autorităţi.

Balanță din recuzita monetăriei, secolele XVIII-XIX

Monetăria din Baia Mare s-a impus de la început ca una dintre cele mai importante din Transilvania şi Ungaria, ceea ce reiese, în primul rând, din veniturile realizate. Astfel, în anul 1463, monetăria realiza un venit net de 20.000 de florini, în timp ce, în acelaşi an, monetăria din Buda obţinea un venit net de 8.000 de florini, iar cea din Sibiu de 6.000 de florini.

Cântar și greutăți, secolele XVIII-XIX

https://biblioteca-digitala.ro

Primele însemne de monetărie, considerate de origine băimăreană, au fost „R-I", pe groşi, bătuţi între anii 1345-1357, şi „R-P", pe denari, „R" provenind de la *Rivulus Dominarum*, iar „I", respectiv „P" reprezentând iniţialele numelui funcţionarului responsabil cu monetăria. În aceeaşi perioadă apare în câmpul monedelor steaua cu şase raze, probabil un însemn colectiv ce semnifica deţinerea arendei de către cetăţenii oraşului, însemn care a apărut periodic şi în etapele ulterioare.

Trusă cu greutăți, folosită în monetărie, secolul XVIII

În perioada domniei regelui Matia Corvin monedele purtau sigla „N" şi cele două ciocane încrucişate. Ele au fost de diferite tipuri: florini de aur, garas, denari şi obuluri. Important era denarul, pe revers cu Madonna, bătut pentru prima dată la Baia Mare, acesta fiind definitoriu secole la rând pentru acest tip de monedă, respectiv pentru forma şi greutatea sa.

Set de greutăți, secolul XIX

La monetăria din Baia Mare s-au bătut de-a lungul timpului o varietate de monede preponderent din metale preţioase, cele de metal

https://biblioteca-digitala.ro

comun fiind socotite „bani proşti", cum ar fi jetoanele miniere din bronz, cu circulaţie foarte restrânsă. Ca urmare a asediului din anul 1565, în Baia Mare sunt distruse cămăra și monetăria, cămara încetându-și activitatea.

Edificiul Monetăriei, detaliu din *Poarta Podului*, acuarelă, 1802

Phenig minier de aramă bătut la monetăria din Baia Mare, 1628

La Baia Mare a continuat să existe un Oficiu Minier şi de Preschimbare, produsele de metale preţioase fiind transportate de aici la Kremniça sau la alte monetării. Activitatea monetăriei din Baia Mare a fost reluată, peste câțiva ani, de către Felician Herberstein, a cărui familie a avut în arendă monetăria în perioada 1580-1619.

În anul 1600 la monetăria din Baia Mare a fost bătută şi gravată o medalie de aur în cinstea domnului Ţării Româneşti, Mihai Viteazul (1593-1601), o piesă de excepţie care, în original se păstrează la Muzeul Naţional de Istorie a României, Muzeul de Istorie din Baia Mare având o copie a acesteia. Medalia redă pe avers efigia voievodului, iar pe revers prezintă un text inscripţionat în limba latină, cu următorul conţinut:

https://biblioteca-digitala.ro

Mihai Voievodul Valahiei Transalpine, consilierul sacrei majestăţi imperiale şi regale, locţiitor în Transilvania, comandant general al armatei dincoace de Transilvania şi din părţile supuse ei care, în anul Domnului 1600, prin prevedere, virtute şi arme, a câştigat victoria.

Textul de pe medalie susţine recunoaşterea oficială de către împăratul Rudolf al II-lea a stăpânirii voievodului român asupra Transilvaniei în anii 1599-1600. Specialiştii atribuie această importantă emisie atelierelor monetare băimărene pe fundamentul regăsirii unor detalii decorative prezente pe un taler bătut în acelaşi an, acesta având gravate siglele monetăriei, N-B (Nagy Bánya).

Medalie de aur bătută la monetăria din Baia Mare în cinstea voievodului Mihai Viteazul, 1600 (copie)

Realizarea tehnică şi artistică a medaliei şi, în general, a pieselor bătute la monetărie de-a lungul timpului, atestă priceperea şi măiestria meşterilor gravori, aurari şi argintari din Baia Mare, aceştia fiind deseori „împrumutaţi" de diferite monetării din Transilvania. Acest meşteşug, printre primele atestate documentar în Baia Mare, a devenit în timp o adevărată artă pentru o bogată diversitate de obiecte, de la cele mai simple şi uzuale (tacâmuri, cupe şi potire), până la cele mai complexe (podoabe, accesorii vestimentare, obiecte decorative şi de cult), lucrări semnalate în evidenţele economice ale oraşului (inventarele bunurilor

https://biblioteca-digitala.ro

ce aparţineau comunităţii), valoarea lor făcând parte din veniturile generale. În general, activitatea monetăriei băimărene în această perioadă a constituit un important factor de progres, chiar dacă împrejurările politice nu erau prea favorabile.

Taler de argint bătut la monetăria din Baia Mare, 1703

În secolul al XVIII-lea, împăratul Iosif al II-lea a impus uniformizarea însemnelor monetare în ordinea literelor din alfabet, respectiv „A, B, C....". Astfel monetăriei din Baia Mare i-a revenit litera „G". La monetăria din Baia Mare s-au bătut monede de aur şi de argint (ducaţi şi taleri) pentru regii Ungariei, pentru voievozii şi principii Transilvaniei, pentru imperialii Habsburgi, aceasta având o activitate aproape neîntreruptă.

https://biblioteca-digitala.ro

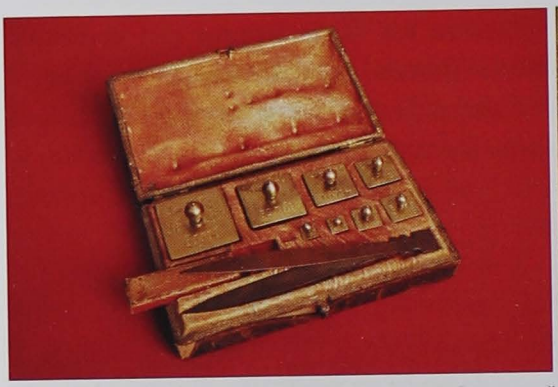

Trusă cu greutăți din recuzita monetăriei, secolul XVIII

Deşi conjunctura politică nu a fost întotdeauna extrem de favorabilă, monetăria şi cămara au desfăşurat o însemnată activitate. Aceste instituţii au constituit un factor esenţial în procesul de intensificare a relaţiilor marfă-bani, contribuind nu numai la stimularea funcţiunii banilor ca mijloc de circulaţie şi măsură a valorii, dar şi la accentuarea funcţiunii lor ca mijloc de acumulare, la formarea capitalului comercial în Transilvania medievală.

Edificiul Direcției Minelor și al fostei monetării medievale (ilustrată din primele decenii ale secolului XX), astăzi sediul Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Maramureș

https://biblioteca-digitala.ro

Meșteșuguri și bresle

Dezvoltarea meşteşugurilor a pornit de la necesitatea acoperirii nevoilor fireşti ale comunităţii rurale şi urbane. Procesul s-a adâncit în secolul al XIV-lea, mai ales în oraşele cu o economie în plină dezvoltare, precum cea a oraşului Baia Mare.

Comunitatea meşteşugărească a oraşului Baia Mare a fost în Evul Mediu foarte bine organizată, activitatea economică şi comercială fiind foarte intensă şi deseori impulsionată de acte privilegiale. Faptul se reflectă şi în bogăţia, diversitatea şi consistenţa mărturiilor păstrate în timp referitoare la această importantă componentă a vieţii urbane. Aceste mărturii, alături de ansamblul documentelor scrise, atestă pulsul şi dinamica vieţii cotidiene din incinta fortificată. Statutul de oraş liber regal a făcut din Baia Mare un puternic centru economic, o importantă piaţă de desfacere şi a menţinut constantă intensitatea vieţii urbane o lungă perioadă de timp.

Membrii breslei dogarilor, fotografie din anul 1856

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Carnet de călătorie al meşterului dogar Dézsi Márton, 1861-1865

Meşteşugarii erau organizaţi în bresle (asociaţii ale meşterilor patroni care lucrau în aceeaşi branşă sau în branşe înrudite), care funcţionau pe baza unor reglementări foarte severe cuprinse în statutele de funcţionare care erau stabilite de către magistrat. Pătrunderea în bresle era anevoioasă. Cel care dorea acest lucru trebuia să facă ucenicie, adică să înveţe un număr de ani, la un meşter breslaş. Aceşti ani de ucenicie, variabili ca număr în funcţie de gradul de dificultate al însuşirii meşteşugului, au sporit cu trecerea timpului. Cel care încheia anii de ucenicie obţinea un certificat pe baza căruia devenea calfă. Apoi se putea angaja la un meşter patron, în schimbul unei remuneraţii în bani şi în natură, stabilite de breaslă. Întrucât statutele îi favorizau pe meşteri, calfele s-au organizat şi ele în frăţii pentru a-şi apăra interesele. Breslele au îndeplinit un important rol economic, de a organiza producţia de mărfuri din oraşe, de a aproviziona oraşul şi împrejurimile acestuia cu produse meşteşugăreşti

https://biblioteca-digitala.ro

şi de a îndepărta concurenţa. Pe lângă aceste îndatoriri economice, breslele aveau şi obligaţii politice şi militare în viaţa oraşelor şi a statului, apărând oraşele în caz de primejdie, supraveghind porţile de intrare în oraşe sau bastioanele şi turnurile situate în punctele principale ale incintei acestora.

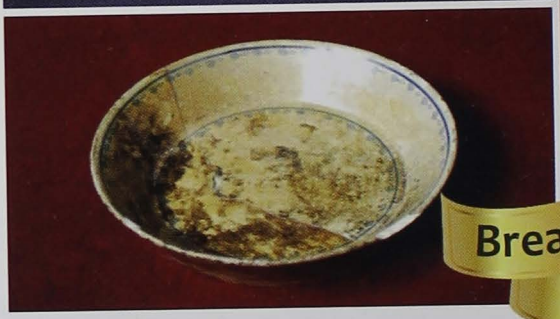

Breasla aurarilor și argintarilor

Relevant pentru importanţa meşteşugarilor este, spre exemplu, faptul că în anul 1408, un oarecare Simon, priceput meşter aurar (*aurifaber*) este ales jude primar al oraşului. Breasla argintar-aurarilor s-a bucurat de o apreciere din ce în ce mai mare, în ea desfășurându-și activitatea, în cursul secoleleor XVI-XIX, peste 170 de meșteri. Datorită renumelui de care se bucurau, mulți dintre ei au ajuns să-și desfășoare meseria în alte părți, precum Ioan Argintarul plecat din Baia Mare și devenit un foarte

https://biblioteca-digitala.ro

cunoscut și apreciat meșter în Londra.

Cea mai veche breaslă a fost breasla croitorilor, atestată documentar în anul 1412, cu privilegii reînnoite în anul 1446.

Breasla croitorilor

Alte bresle importante au fost: breasla blănarilor (1479), breasla cizmarilor (1581), breasla olarilor (1665), breasla măcelarilor, ai cărei membri erau consideraţi printre cei mai înstăriţi meşteşugari din oraş etc. Putem vorbi despre o simbolistică specifică breslelor şi

https://biblioteca-digitala.ro

meşteşugurilor care era strâns legată de uneltele tradiţionale, de natura activităţii în sine, dar şi de heraldica medievală. Astfel, însemnele specifice se regăsesc pe lăzile de breaslă, pe tiparele de sigilii sau chiar pe diferite obiecte folosite uzual de către membrii breslei respective. Aceste însemne şi utilizarea lor erau supuse unor reguli severe, orice abatere de la acestea fiind aspru pedepsită.

Breasla măcelarilor

Reprezentarea acestor simboluri, pe lângă semnificaţia în interiorul breslei avea şi o funcţie practică, pentru cei din afară, respectiv identificarea breslei, fiind vorba despre o societate alfabetizată parţial, dar într-o bună măsură şi pentru publicitate şi reclamă, însăşi organizarea meşteşugarilor în aceste corporaţii de tip patronal fiind menită să reglementeze producţia şi desfacerea, dar şi concurenţa dintre ele. Lăzile de breaslă, spre exemplu, aveau o deosebită importanţă în interiorul breslei. Rostul acestora era de a păstra în

https://biblioteca-digitala.ro

siguranţă documentele (statute, regulamente de funcţionare, caiete de călătorie) şi obiectele (tipare de sigilii, însemne) care erau reprezentative pentru fiecare breaslă în parte, dar şi resursele financiare contabilizate cu scrupulozitate. De regulă, acestea erau uşor de identificat având în partea exterioară simboluri care defineau meşteşugul, prezentând uneori texte inscripţionate care cuprindeau date referitoare la breaslă sau chiar numele meşterului care a confecţionat lada. Cheia lăzii era păstrată de către staroste, care conducea breasla şi administra averea acesteia.

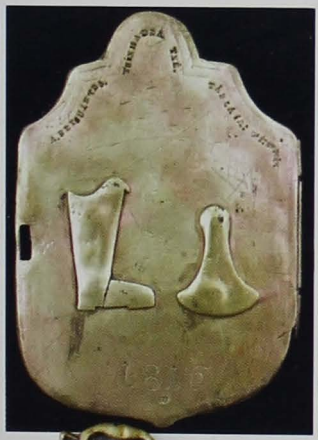

Breasla pantofarilor și a cizmarilor

https://biblioteca-digitala.ro

Oprindu-ne puţin la breasla olarilor, exemplificăm cu un vas ceramic deosebit ca realizare tehnică, o capodoperă de mari dimensiuni, inscripţionat în limba maghiară. Textul cu valoare documentară, tradus, este următorul:

Această veche oală, Szuts Győrgy (Cojocar Gheorghe n. n.) eu am făcut-o când locuiam la domnul meu Marele meşter al Breslei care a fost Gallo Mihaly în al cărui atelier am dat proba cu toate că eram un tânăr fecior român. Am făcut-o în Baia Mare la roata maistrului de breaslă în 1773 în 31 iulie.

https://biblioteca-digitala.ro

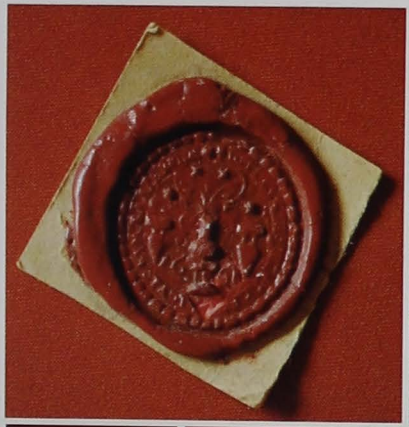

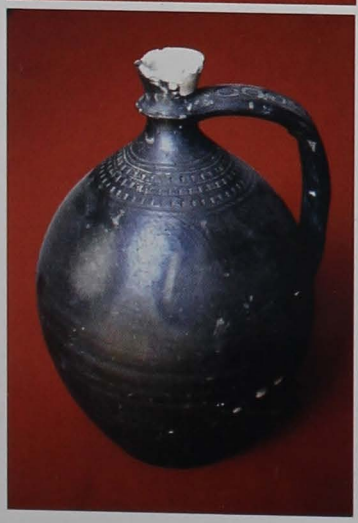

Breasla olarilor

https://biblioteca-digitala.ro

Din diversitatea meşteşugarilor băimăreni îi amintim pe cositorari, care au fost pricepuţi meşteri şi artişti în acelaşi timp. Destul de numeroşi în oraşul de pe malul Săsarului, aceştia nu erau organizaţi într-o breaslă distinctă. Ei erau asimilaţi de meşterii argintari sau de lăcătuşi, executând la comandă diferite obiecte (căni, farfurii), deseori înnobilate cu elemente artistice decorative realizate prin tehnica gravării.

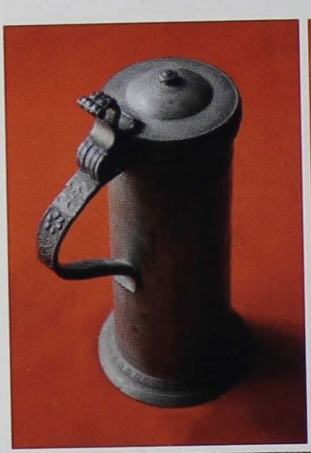
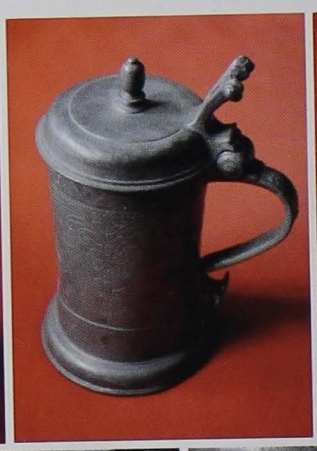
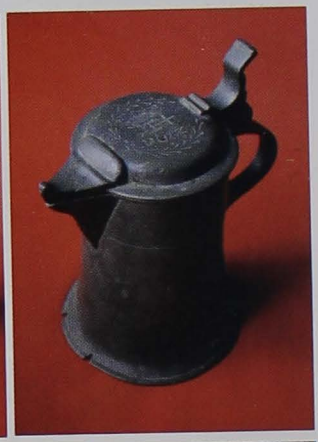

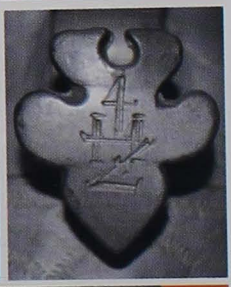

https://biblioteca-digitala.ro

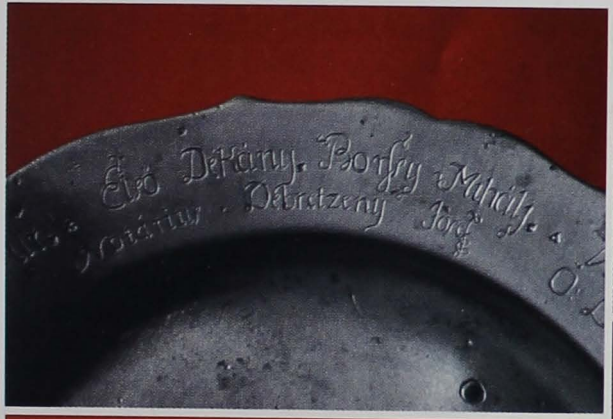

Cositorarii

Aceste obiecte, cu utilitate relativ frecventă, au fost executate la cererea altor bresle şi au o sporită valoare documentară, fiind inscripţionate şi datate, valoare care, alături de valenţele artistice, le conferă spectaculozitate.

https://biblioteca-digitala.ro

Evidentă în acest sens este o piesă din secolul al XVII-lea, care prezintă pe fundul interior al cănii imaginea gravată a lui Iisus Răstignit și cu frumoase elemente decorative pe exteriorul corpului.

Foarte des solicitaţi pentru nevoile cotidiene de către locuitorii oraşului, membrii breslei lăcătuşilor, desprinşi la un moment dat din marea categorie a fierarilor, asemenea altor meşteşugari, deţineau monopolul asupra acestei meserii.

https://biblioteca-digitala.ro

Membrii breslei lăcătuşilor executau, pe lângă lacăte, zăvoare şi chei diverse, obiecte uzuale precum accesorii de harnaşament, scăriţe de şa sau zăbale.

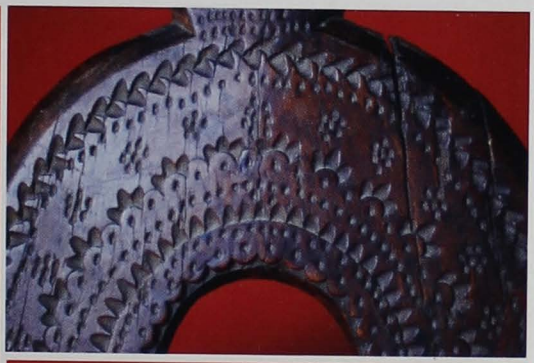

Breasla șelarilor

https://biblioteca-digitala.ro

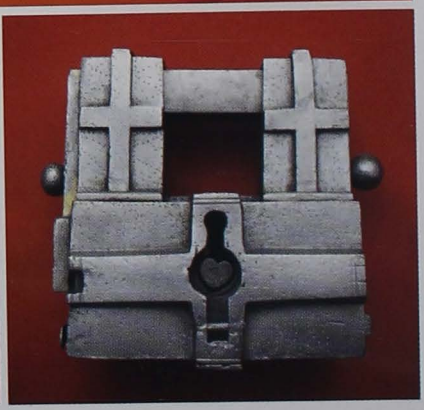

https://biblioteca-digitala.ro

Breasla lăcătușilor

Este interesant faptul că acestor obiecte, foarte diversificate ca formă şi dimensiuni, le erau conferite de către meşteri elemente artistice şi decorative care astăzi stârnesc admiraţia, mai ales că este vorba despre obiecte atât de banale în zilele noastre.

Spre exemplu, impunătoarele zăvoare din fier, care acţionau odinioară porţile mari ale oraşului, dovedesc măiestria şi priceperea acelor meşteşugari care au crezut de cuviinţă să înfrumuseţeze obiectele folosite zi de zi cu elemente decorative care dovedesc simple, dar autentice aptitudini artistice.

https://biblioteca-digitala.ro

Folosite pentru autentificarea documentelor de breaslă, sigiliile erau deosebit de importante. Matriţele acestora erau confecţionate de către meşterii locali, fie argintari, care gravau discurile tiparelor, fie lăcătuşi. Legenda din câmpul marginal al discului, de formă circulară, cel mai adesea, sau ovală, era inscripţionată de regulă în limba oficială a statului şi, la solicitarea conducerii breslelor, gravorul cuprindea în text statutul de oraş „liber regal", uneori de „oraş minier", sau, dacă spaţiul era mai mic, apar cele două ciocane încrucişate într-o altă zonă a discului, cum se poate vedea pe un tipar sigilar al breslei pantofarilor din anul 1757.

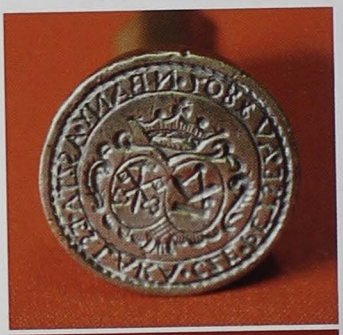

https://biblioteca-digitala.ro

În jurul anilor 1800, fenomenul decadenţei breslelor tradiţionale, din ce în ce mai accentuat ulterior, se reflectă şi în reprezentările gravate pe tiparele sigiliilor. Spre exemplu, în anul 1807, tâmplarii apar alături de lăcătuşi, sticlari şi armurieri, tiparul respectiv fiind deosebit ca realizare tehnică şi artistică.

https://biblioteca-digitala.ro

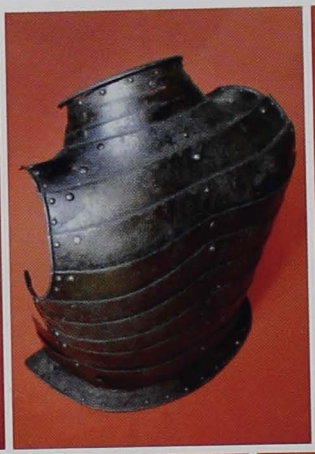

Breasla armurierilor

https://biblioteca-digitala.ro

Societatea băimăreană la cumpănă de veacuri (XVIII-XIX)

Autorităţile imperiale austriece au introdus rânduieli noi, moderne, îndeosebi în timpul domniilor Mariei Tereza (1740-1780) şi a lui Iosif al II-lea (1780-1790). În principal aceste măsuri au vizat toleranţa religioasă, modernizarea învăţământului, separarea atribuţiilor administrative de cele judecătoreşti, limitarea abuzurilor nobilimii faţă de supuşi etc. Vorbim astfel, în această perioadă, de o societate care a început să iasă din tiparele medievale.

Comitatul Satu Mare, hartă, secolul XVIII (detalii)

https://biblioteca-digitala.ro

Se afirmă naţiunile moderne (maghiari, români, secui, germani, sârbi etc), în zona centrală şi sud-europeană, oraşele trec prin importante schimbări arhitecturale. Barocul s-a impus ca stil definitoriu, atât în domeniul laic cât şi religios. Aceste schimbări s-au făcut simţite şi în oraşul de la poalele munţilor. Importanţa economico-urbanistică pe care acest centru minier a avut-o în timp este dovedită de mai multe edificii remarcabile ridicate în arhitectura specifică secolului al XVIII-lea de către membrii comunităţii pentru nevoile lor economice, sociale, spirituale, culturale sau militare.

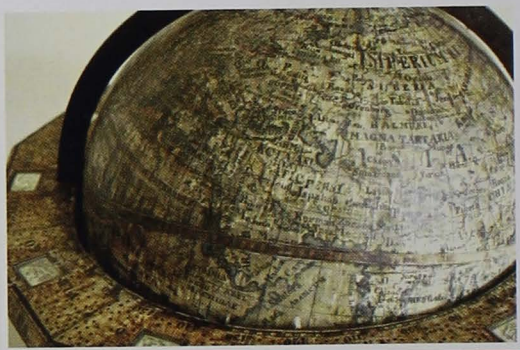

Obiecte de uz cotidian, secolul XVIII

https://biblioteca-digitala.ro

În această perioadă și orașul Baia Mare a trecut prin importante transformări care au marcat începutul unor noi etape în evoluția sa. Astfel, comunitatea orașului are o structură demografică și confesională în plină schimbare, fiind evidentă ieșirea din tiparele medievale devenite anacronice, în vreme ce tendințele de urbanizare și modernizare erau din ce în ce mai accentuate.

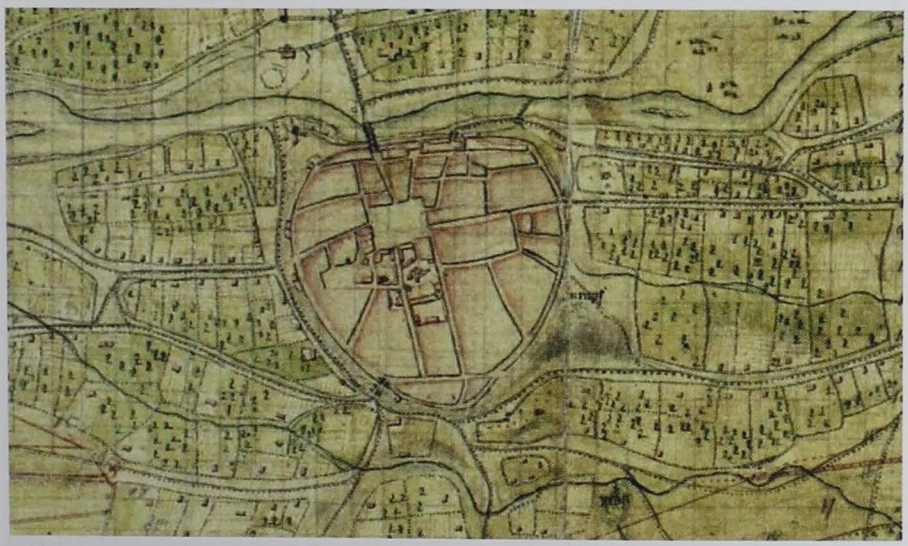

Harta orașului Baia Mare și împrejurimi, 1783, detaliu
(Serviciul Județean Maramureș al Arhivelor Naționale)

La sfârșitul secolului XVIII (1790) documentele consemnează 3580 de locuitori și 705 case. Configurația vechii piețe a orașului cunoaște unele schimbări concretizate prin construirea unor noi edificii sau intervenții pentru modificări la cele existente.

Placă sigilară a primăriei Baia Mare, a doua jumătate a secolului XIX,
și tipar de sigiliu al orașului Baia Mare, 1874

https://biblioteca-digitala.ro

Din punct de vedere al administraţiei orăşeneşti, structura magistratului s-a menţinut timp îndelungat, schimbări esenţiale apărând în ultimele decenii ale secolului XVIII, când „legile josefine" delimitează riguros competenţele politico-juridice de cele economice, sistem care va dăinui până în deceniul 5 al secolului XIX (1844), când vechile comisii sunt înlocuite cu oficii sau birouri specifice unui aparat administrativ modern, iar din anul 1886 Baia Mare devine oraş condus de un consiliu, funcţionând astfel până în deceniul 3 al secolului următor.

Panorama oraşului Baia Mare, Mezei József, 1854

https://biblioteca-digitala.ro

Mărturii arheologice medievale băimărene

Tezaure de aur și argint

Atenția publicului este atrasă magnetic de tezaure cu piese din metal prețios (aur și argint), monede sau obiecte cu diferite destinații utilitare într-un anumit interval de timp, tezaure care fac obiectul descoperirilor învăluite aproape întotdeauna în mister.

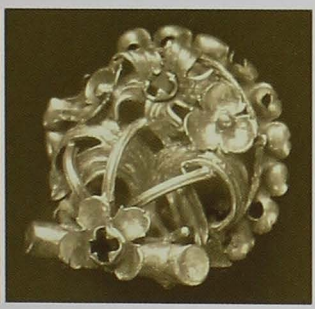

Tezaurele monetare medievale descoperite după anul 1950 în arealul actualului județ Maramureș au intrat în circuitul științific în anul 1971, în contextul unei strânse colaborări cu specialiști de la Institutul de Istorie și Arheologie din Cluj. În ordinea cronologică a descoperirii tezaurelor, localitățile sunt: Berchez, (comuna Remetea Chioarului)-1958, Baia Mare-1959, Arduzel (comuna Ulmeni)-1959, Baia Mare-1965. În contextul de față avem în atenție tezaurele monetare descoperite la Baia Mare, în ultimii aproximativ 50 de ani.

O importantă descoperire întâmplătoare s-a făcut în anul 1904 când, în timpul unor lucrări viticole în cartierul Valea Borcutului a fost scos la lumină un mic tezaur cu câteva obiecte din argint, probabil proprietatea orașului. Se presupune că acestea au fost ascunse în perioada în care orașul a fost asediat și ocupat de Ioan Sigismund, în (1567). Din acest tezaur se păstrează în colecțiile muzeului o pereche de butoni dubli și capătul unui ac de păr, podoabe executate din argint, parțial aurit, prin turnare și cizelare, cu frumoase elemente decorative.

https://biblioteca-digitala.ro

Piese din argint (butoni și fragment de ac), secolul XVI?

În anii 1960, cu prilejul unor lucrări edilitare, în zone apropiate Turnului Sfântul Ștefan, au fost întreprinse săpături de salvare, amplificate ulterior, în timpul cărora au fost recuperate artefacte medievale printre care și un inel de aur cu diamant, în greutate de 4,15 grame, cu o realizare artistică de mare rafinament. Inelul datează, se pare, din secolul al XVI-lea.

Inel de aur cu diamant, secolul XVI, 4,15 gr

https://biblioteca-digitala.ro

În anul 1959, pe strada Crișan, cu ocazia unor lucrări edilitare, a fost descoperit un tezaur monetar alcătuit din 105 piese de argint, de câte trei groși fiecare, bătute după sistemul monetar polonez. Acestea au fost depozitate într-un vas de lut care a fost distrus în momentul descoperirii. Monedele, emise în Transilvania, însumează 945 denari având în vedere faptul că trei groși valorau 9 denari. Se presupune că acumularea și îngroparea acestei mici averi s-a făcut în anii 1609-1610, moneda cea mai târzie fiind datată 1609, perioadă în care aveau loc în Transilvania tulburări pricinuite de complotul nobilimii împotriva lui Gabriel Báthory.

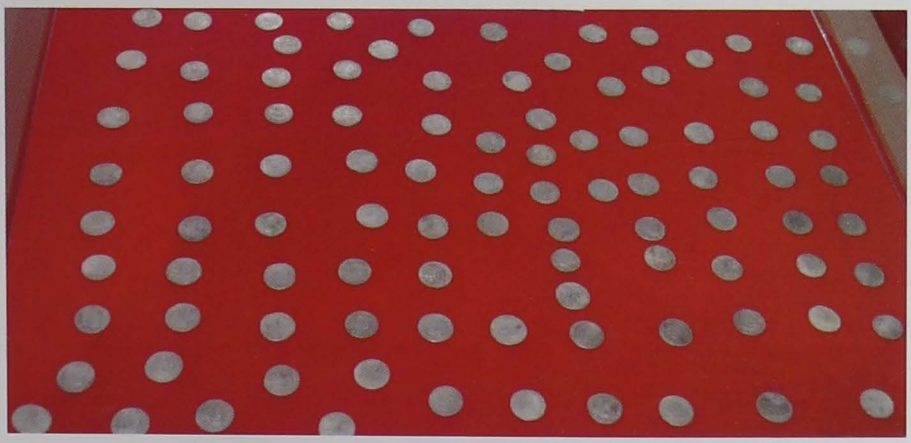

Tezaur monetar de argint, secolele XVI-XVII

În anul 1955 (24 noiembrie), în curtea unei case de pe strada Mihai Viteazul, cu ocazia unor lucrări de canalizare, a fost descoperit un tezaur monetar cu 1000 de monede de aur medievale și imitații de piese antice contemporane emisiunilor monetare. Cea mai mare parte a pieselor sunt ducați sau echivalenți ai ducatului, emiși în Transilvania, Ungaria, Austria, Boemia, Tirol, Confederația Olandeză, Imperiul Otoman sau în orașe precum Florența, Modena, Parma sau Veneția.

https://biblioteca-digitala.ro

Este posibil ca această acumulare impresionantă să fi fost îngropată în anul 1613, an din care tezaurul cuprinde doar două piese, așadar aceeași perioadă tulbure de lupte pentru putere, de instabilitate politică și economică din Transilvania secolului al XVII-lea.

Tezaur monetar de aur, secolele XV-XVII

https://biblioteca-digitala.ro

Pahar din argint, executat prin tehnica turnării, cizelării și gravării într-un atelier brașovean, în anul 1629. În ansamblul bogatelor elemente de artă decorativă, se detașează un medalion în câmpul căruia sunt gravate simboluri heraldice, inițialele „FA" care, probabil, aparțin meșterului argintar, precum și anul 1629

https://biblioteca-digitala.ro

Pahar de cult, argint bătut, gravat și aurit, atelier brașovean, 1715. Pe suprafața exterioară este gravat un text cu caractere chirilice:

„ACE[S]T POTIR I[L] ÎNCHINĂ. ȘI ÎL [P]RINOSĂȘTE MĂRIA SA LUMINATUL DOMNU. AL ȚĂRII RUMĂNEȘTI IO Ș[T]EFAN. KANTACUZI[N] O. VOEVOD SFINTE [I.MĂNĂSTIRE. DE LA MARAMUREȘ UNDE SĂ. PRĂZNUIEȘTE HRAMUL ÎNĂ[L]ȚAREA DOMNULU IH[RISTO]S SPRE. POMENIREA NUMELU[I]. ȘI SPĂSENIA SUFLETULU[I] MĂRII SALE. L[EA]T 7224".

Domnul Țării Românești, Ștefan Cantacuzino, a făcut această donație pentru mănăstirea din localitatea Biserica Albă-Maramureș (azi în Ucraina)

https://biblioteca-digitala.ro

Descoperiri arheologice

Descoperiri întâmplătoare, nu la fel de spectaculoase ca tezaurele monetare, au fost făcute de-a lungul timpului pe raza orașului Baia Mare. Astfel, s-au scos la lumină bogate materiale, îndeosebi ceramice, mărturii ale vieții comunitare băimărene de altădată.

În anii 1960, în timpul lucrărilor de construcție a gării noi, au fost descoperite pipe (lulele) din lut ars și fragmente de vase ceramice, iar în anul 1967, în cartierul Valea Roșie s-au găsit, de asemenea, fragmente ceramice și pipe din secolele XVII-XVIII.

Pipe și fragmente ceramice medievale

https://biblioteca-digitala.ro

Aproape de piața veche a orașului, în anii 1970 a fost descoperită o cantitate apreciabilă de obiecte ceramice medievale, printre care fragmente de cahle și aplice cu frumoase elemente decorative.

Aplice ceramice medievale

https://biblioteca-digitala.ro

Prin mărturiile trecutului şi prin trăirile cotidiene ale prezentului, oraşul Baia Mare se prezintă ca o structură urbană în care tradiţia şi modernitatea se manifestă în perfectă comuniune şi simbioză.

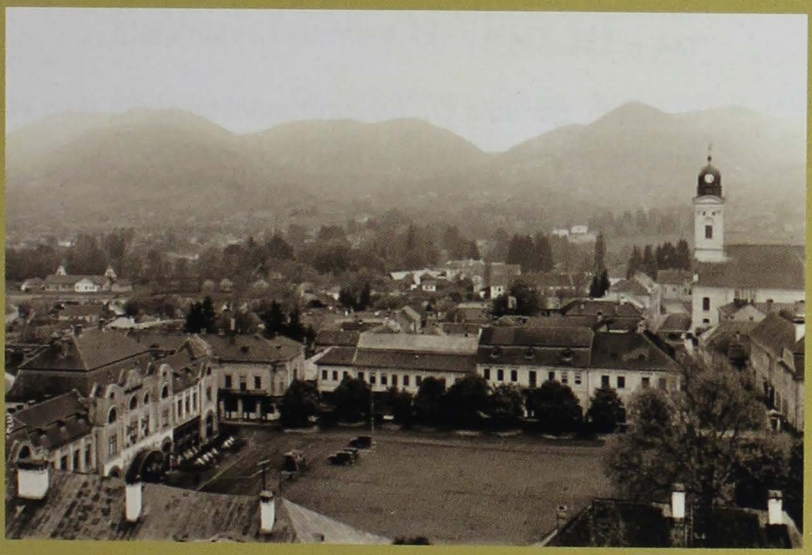

https://biblioteca-digitala.ro

Bibliografie selectivă:

Căpîlnean V., Sabău I., Oszóczki C., Balogh A., Schrek V., *Îndrumător în Arhivele Statului judeţului Maramureş*, Bucureşti, 1974, p. 54, p. 60, p. 61, p. 76, p. 80-89, p. 134-144, p. 236-239.

Chirilă E., Bandula O., *Tezaurul monetar de la Baia Mare*, Muzeul Regional Maramureş, Baia Mare, 1966.

Chirilă E., Socolan A., *Tezaure şi descoperiri monetare din colecţiile Muzeului Judeţean Maramureş*, Muzeul Judeţean Maramureş, Baia Mare, 1971.

Csoma Gh., *Baia Mare–670 „... suprema tărie a oraşului"*, Baia Mare, 1999.

Decsény, I. Nagybánya a régi pecsétei, *Turul*, II, 10, 1886.

Documente privind Istoria României, Seria C., Transilvania, vol. IV, Bucureşti, 1951, p. 400-404.

Feştilă A., Pintilie I., Cădariu I., Sabău I., Achim V., *Monografia municipiului Baia Mare*, vol. I, Baia Mare, 1972, p. 129-145, p. 205-213, p. 224-236.

Ghitta O., *Cum au ajuns românii să-şi facă biserică la Baia Mare?*, în *Artă, Istorie, Cultură. Studii în onoarea lui Marius Porumb*, Cluj-Napoca, 2003, p.303-315.

Goldenberg S., *Contribuţie la o istorie a cămării şi monetăriei din Baia Mare* în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, I – II, 1958–1959, p.153-162.

Kacsó C., *Repertoriul arheologic al judeţului Maramureş*, vol. I, Bibliotheca Marmatia, 3, Muzeul Judeţean de Istorie şi Arheologie Maramureş, Baia Mare, 2011, p. 111-120, p.

https://biblioteca-digitala.ro

165-172.

Krizsán P.P., *Oglinda oraşului Baia Mare–Nagybánya Tükre*, Baia Mare–Nagybánya, 1933, p. 42.

Mihoc B., Bălan G., *Stampe inedite din colecţia Muzeului Judeţean Maramureş* în *Marmatia II*, Muzeul Judeţean Maramureş, Baia Mare, 1971, p.128-143.

Morvay Gy., *Dr. Schönherr Gyula, traducere şi note – forditotta és jegyzetekkel ellátta: Csoma György,* Baia Mare, 2002, p. 20.

Nagy B., *File din istoria monetăriei băimărene*, în Csoma Gh., *Baia Mare-670 „Suprema tărie a oraşului"*, Baia Mare, 1999, p.253-261.

Nemeti I., *Scurt istoric al sigiliilor oraşului Baia Mare, Marmatia I*, Muzeul Judeţean Maramureş, Baia Mare, 1969, p.16-21.

Niedermaier P., *Geneza oraşelor medievale din Transilvania*, , Bucureşti, 2016, p. 307, p. 405.

Palmer K., (red.), *Nagybánya és környéke*, Nagybánya, 1894, p. 81.

Pascu Şt., Cihodaru C., Matei M. D., Panait I. P., *Situaţia etno-demografică şi habitatul din spaţiul carpato-dunăreano-pontic: satele, târgurile, oraşele, cetăţile*, în *Istoria Românilor* vol. III, *Genezele Româneşti*, Bucureşti, 2001, p. 492.

Pop I-A., Porumb M., *Patrimoniul cultural al României. Transilvania*, Cluj-Napoca, 2007, p. 10-12. Pop L., *O călătorie în istoria oraşului Baia Mare. A trip in the History of Baia Mare. Utazás Nagybánya történelmében*, în *Rivulus Dominarum. Baia Mare şapte secole de istorie. Baia Mare,*

https://biblioteca-digitala.ro

Seven Centuries of History. Nagy Bánya, hét évszázad története, album finanţat de Electro Sistem Baia Mare, Budapesta, 2016, p. 92-150.

Rusu V., *Secvenţe băimărene reflectate în documente scrise şi iconografice,* în Rusu V., Pop L., *Baia Mare în imagini. Stampe şi fotografii*, Colecţii Muzeale, III, Muzeul Judeţean de Istorie şi Arheologie Maramureş, Baia Mare, 2011, p 5, p. 8.

Rusu V., Pop L., Botiş I., *Baia Mare oraş liber regal,* Colecţii Muzeale, IV, Muzeul Judeţean de Istorie şi Arheologie Maramureş, Baia Mare, 2014, p. 9-17.

Sabău I., *Despre Monetăria din Baia Mare în secolele XV-XVII,* în *Marmatia III*, Muzeul Judeţean Maramureş Baia Mare, 1977, p.55-70.

Suciu C., *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania*, vol. I, Bucureşti, 1967, p. 53.

Temian L., Temian L., Băinţan V., Dragomir Z., Ardelean L., coord. Ardelean T., *File de cronică-Ţinuturile Chioar, Codru, Lăpuş, Maramureş*, Biblioteca Judeţeană „Petre Dulfu" Baia Mare, 2016, p. 143.

Utmutató a Nagybányai Városi Múzeum Gyüjteményeihez, A múzeum megnyitása alkalmából kőzrebocsatja a Nagybányai Múzeum Egyesület, Budapest, 1904, p. 39, p. 47-50.

Zdroba M., *Sigilii ale breslelor din Baia Mare păstrate în colecţiile Muzeului Judeţean Maramureş*, în *Marmatia II*, Muzeul Judeţean Maramureş, Baia Mare, 1971, p. 121-143.

https://bibliotecadigitala.ro

HISTORICAL MEDIEVAL TESTIMONIES AND VESTIGES

Abstract

Baia Mare has appeared on the map of urban settlements as a result of the exploitation of non-ferrous ore, the first reliable information regarding the mining operations in the area having originated in the 14th century, even though the medieval beginnings of such activities are far older, having begun at least as early as the second half of the 13th century.

The first Preferential Claims Act that can be studied today is the one issued by the chancellery of King Ludovic I of Hungary (1342-1382) on the 20th of September 1347. Considering that the former Preferential Claims Act of the city had burned because of a fire, the King granted the city of Baia Mare a new Act, by which the borderlines of the city were set and the residents of the city were bestowed numerous privileges: the freedom to choose their own judge, jurors, and the priest, the insurance of individual rights and liberties, the right to judge within the city all the arisen causes, the freedom of customs, the right to freely trade wine, the right to build fortified walls, and also the right to hold an annual fair for fifteen days, *Baia Mare being the first city in Transilvania to be granted this right.*

We can safely state that, in the 14th century Baia Mare was a well-organised urban structure, the rights and freedoms reinforced through the document from 1347 representing *distinct privileges of a free, royal city* which have ensured the autonomy in the leadership and organisation of the community. The documents also reveal the various names of the city of Baia Mare in its development: *civitas, castrum* or *castellum Rivuli Dominarum, Asszonypataka, Bagna, Nagibănya, Nagybănya* or *Frauenbach, Neustadt, Welka-Bănya.*

One proof of the richness and prosperity that the city of Baia Mare reached during the 14th century is the completion of the Gothic building of The „Sfântul Ştefan" Church, to which a bell tower was added, still standing today, known as The Tower of „Sfântul Ştefan".

https://biblioteca-digitala.ro

The exploitation of precious metals has determined the establishment and functioning over a long period of time of a *Mint,* certified in documents since 1411. Gold and silver coins have been stamped in the mint from Baia Mare by local craftsmen and renowned specialists from Italy and Germany. The Mint from Baia Mare has established itself as the main mint in Transilvania and Hungary, bringing in, for instance in 1463, a net income of 20.000 florins; by comparison, the mint in Buda was gaining during the same period 8.000 florins, and the one in Sibiu 6.000 florins.

The city of Baia Mare became the property of the Hunyads in 1445. By the renewal and expansion of the old privileges, the continued support towards mining and minting, by the opening of new mining galleries and bringing in new specialists in the processing of non-ferrous ore, including the stamping of coins, by the spectacular buildings which have lasted until today as valuable heritage and historical and architectural symbols, the Hunyads have contributed to the shaping of the identity of a prosperous city, validated as one of the most developed mining centres from the kingdom of Hungary. The reign of Matia Corvin (1458-1490) meant for the city of Baia Mare the recovery of autonomy and the most thriving period from the history of this free, mining, royal city. As far as the economy was concerned, the King was preoccupied with organizing the mining activities and increasing the production of precious metals, thus reinforcing the previous privileges of the city on the 12th of May 1458. By a document issued on the 9th of November 1469, Matia Corvin granted Baia Mare the right to be surrounded with walls of protection against exterior attacks. According to medieval city rights, *only the free, royal cities had the right to fortify themselves with walls.* Baia Mare has benefitted of wide autonomy and numerous privileges which have supported a steady evolution, especially from an economical point of view. For the everyday needs of the inhabitants of the city, different trades have been practiced and have developed such as pottery, tailory, carpentry, boot making etc. The craftsmen were grouped in *guilds* some of which are certified in documents ever since the first decades of the 15th century, the guild of the tailors being mentioned in 1412.

On the 25th of June 1484, due to the privilege received from King

https://biblioteca-digitala.ro

Matia Corvin, the power of the judge and the jurors of the city of Baia Mare greatly increased and widened by having obtained the authority to issue the death penalty *(ius gladii)*.

From a cultural point of view, the emergence of the religious Reform was beneficial for the city of Baia Mare, one of its consequences being the transformation of the city into an important centre of schooling. In 1547 *Schola Rivulina* was established, the first reformed, evangelical, superior school. In the mid 17th century, in the marketplace of the city of Baia Mare, tradesmen and merchants coming from very different and distant geographical areas would meet in order to buy and sell different goods. In the old centre of the city, the annual fairs were held and they would last for fifteen days in a row.

From an administrative point of view, during the middle ages, the city of Baia Mare was ruled by a council, later called magistrate, and lead by a main judge. The council or magistrate was made up of a number of 13-15 jurors, out of whom the main judge, who had different administrative, economical, tax-related, public order - related, military, and judiciary assignments, was elected.

The moment Baia Mare entered under Austrian jurisdiction, administrative changes occured, *The Leopoldine Diploma* from 1691 sanctioning the passage of the city into „Partium" and under the administration of the Kings of Hungary. In 1748, following the resolutions of the state authorities passed in order to increase the production of gold and silver, *The Superior Mining Inspectorate* (Inspectorat Oberamt) was established at Baia Mare, directly subordinated to the royal erarium (the financial administration of the state) which re-organised the entire system of the exploitation of mines. Subordinated to the Inspectorate were also The Mint of Baia Mare, The Mining Office of Baia Sprie, The Mining Office and foundries from Cavnic, Ferneziu, Băiţa etc. On the 16th of July 1766, Empress Maria Tereza (1740-1780) issued *Puncta jurisdictionalia* through which she regulated the juridical relations between the Mining and Monetary Inspectorates in Baia Mare and the Magistrate of the city of Baia Mare, specifying, in 31 articles, the rights and obligations of the parties, including those of the staff of the inspectorate regarding the city.

https://biblioteca-digitala.ro

The second half of the 18th century witnessed the occurrence of new problems which, though originally ecclesiastic, urged the examination of the entire system of organisation of the community of Baia Mare, Greek-Catholic Romanians having initiated a series of actions which aimed to secure a necessary plot of land to build their own church. The building of the Romanian church started in 1771 and the ecclesiastic conscription from 1787 recorded on the account of the Greek-Catholic from Baia Mare, a stone church, a priest and 1.114 believers. The confessional and demographic structure of the city spectaculously changed during the second half of the 18th century, the community beginning to shed its medieval casing. The entrance of the Romanian element within the city was progressively noticeable due to, first of all, the increasing need in labour.

In 1864, after approximately five centuries of almost uninterrupted existence, The Mint of Baia Mare ceased to exist. The year 1872 meant the abolishment of guilds, their place being taken by the "industrial" associations. Among the mining towns of Transilvania, the only one that had the role of a municipality was Baia Mare, the city having experienced an exceptional evolution.

An important centre for the exploitation of non-ferrous ore, the owner of an important mint, a city with numerous guilds famous for the skill and value of their craftsmen, a centre of education and trades, having benefitted from numerous royal preferential acts, the city of Baia Mare has outlined its personality by its specific economical activities, by the elements of civil, religious, and military architecture, and by its administrative organisation.

The 19th century marked the end of a long period in which, as a free, royal city, Baia Mare has benefitted of the particular privileges of its status as *civitas* which have shaped its particular identity as compared to other urban communities from Transilvania.*

The evolution of community life within the walls of the city of Baia Mare during the 19th and 20th century is generously mirrored in the configuration and structure of the current heritage of the museum. The largest part of the collections related to local medieval history comes from the old funds of The City Museum of Baia Mare, collections

https://biblioteca-digitala.ro

initiated and outlined between 1898 and 1906. In this context we proceed to a synthetic presentation of the heritage of the museum, framed by the Middle Ages, a heritage which, together with the archival documents shapes the special status of *free, royal city* that Baia Mare has benefitted from for a few hundred years. The main principle of this presentation is the chronological one, followed by the principle of categories and that of the themes of the collections.

The collections of medieval archaeology began to materialize around the year 1900, through chance findings and donations. Among the important findings we mention fragments of architecture from the imposing Gothic church „Sfântul Ştefan" (1903), the small treasure from Valea Borcutului (1904), the treasure with silver coins from the 16th and 17th century (1959) and the gold treasure with antique imitations and medieval coins (1965). From the same old collections are preserved the seals, printed or engraved in wax, of the city of Baia Mare, the oldest of which is the seal print from 1483, an exceptional piece, with documentary value and also with a special technical and artistic value, which is supposed to have been engraved and polished by a silver craftsman from Baia Mare.

Since Baia Mare has been an important and privileged mining town in which a mint has functioned for over 400 years, the collections of the museum have included from the very beginning objects that are specific for this old trade. Tools, earthen and mining lamps are abundantly illustrated highlighting objects from the arsenal of the old mint office, namely ladles, sample vessels, scales, weight kits, some of which are dated and inscribed. This exceptional heritage graciously acknowledges the documented, recorded history regarding the evolution of mining in Baia Mare and the surrounding areas for the period of time between the 15th and 20th century. The community of craftsmen of the medieval city was very well organised during The Middle Ages, the economic and commercial activity being exceptionally intense and often prompted by preferential acts, fact reflected in the wealth, diversity, and consistency of the heritage related to this important component of urban life. The status of free, royal city has turned Baia Mare into a powerful economic centre, status which is reflected in a spectacular collection developed between 1902

https://biblioteca-digitala.ro

and 1904 and which is made up of symbols and items belonging to the guilds. A general characteristic for this selection is the specific craft simbology, closely related to traditional tools, to the nature of the activity as such and also to medieval heraldry. These items, many of which are dated and inscribed, belong to the period of time between the 16th and 19th century.

One of the most important duties of the Magistrate of the city was to continuously maintain the fortress, to supply the necessary weapons and munitions in order to defend the city from possible external attacks. The collection of weapons consisting of approximately 300 items, most of which belong to the patrimony, comes from the old funds of The City Museum, outlined between 1900 and 1904.

Fractions from the spiritual and cultural life or daily concerns of the urban community are suggested through certam objects having different purposes and material structures, which come, once again, to prove the skill and artistry of the local craftsmen as well as the tastes and preferences of the consumers of the time to agreeably join the useful with the beautiful.

The items belonging to the described and presented collections are valuable for their age, for the documentary message, their uniqueness or rarity and, overall, they outline an exceptional heritage which is defining for the local history, a heritage that is also acknowledged through this issue.

https://biblioteca-digitala.ro

Cuprins

De la aşezare la oraş 4

Primele privilegii 5

Biserica şi Turnul „Sfântul Ştefan" 11

Familia Huniazilor 18

Organizarea internă 21

Societate şi civilizaţie urbană 29

Minerit şi monetărie 44

Meşteşuguri şi bresle 57

Societatea băimăreană la cumpăna dintre veacuri (XVIII-XIX) 75

Mărturii arheologice medievale băimărene 81

Bibliografie selectivă 90

Rivulus Dominarum – 690. Historical Medieval Testimonies and Vestiges (abstract) 93

https://biblioteca-digitala.ro

idei // observații // note

https://biblioteca-digitala.ro

idei // observații // note

https://biblioteca-digitala.ro

idei // observații // note

https://biblioteca-digitala.ro

idei // observații // note

https://biblioteca-digitala.ro

idei // observații // note

MUZEUL JUDEȚEAN DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE
BIBLIOTECA
Nr. Inv. 9520
★ MARAMUREȘ ★

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

Proiect realizat cu sprijinul Municipiului Baia Mare prin programul de finanțare nerambursabilă în anul 2019.
Conținutul acestui material nu reprezintă în mod necesar poziția oficială a finanțatorului.
Acest material se distribuie GRATUIT.

EUROTIP • 2019
ISBN 978-606-617-411-4

https://biblioteca-digitala.ro

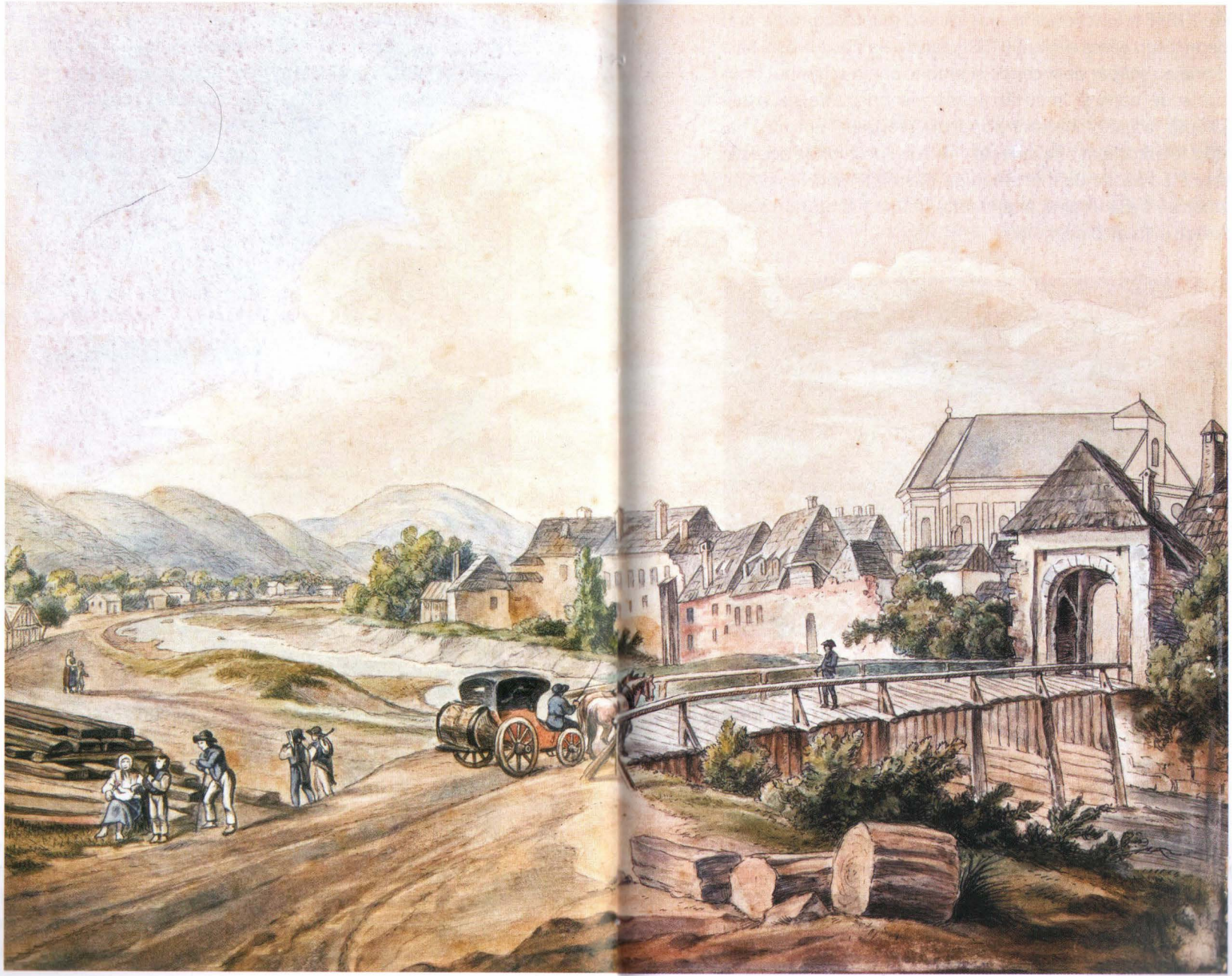

https://biblioteca-digitala.ro

Comitatul Satu Mare, din care a făcut parte și orașul Baia Mare, hartă, secolul XVIII

https://biblioteca-digitala.ro